

Hodnotové preference nadaných dětí ve věku 11 let

Bc. Zuzana Navrátilová

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Zuzana Navrátilová

Osobní číslo: H11374

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Forma studia: kombinovaná

Téma práce: Hodnotové preference nadaných dětí ve věku 11 let

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti hodnot, nadání a středního školního věku dětí.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu pomocí dotazníku.

Zpracování, vyhodnocení a interpretace získaných dat.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

EYRE, Linda a Richard M. EYRE. Jak naučit děti hodnotám. Praha: Portál, 2007. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-275-1.

HŘÍBKOVÁ, Lenka. Nadání a nadaní: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi. Praha: Grada, 2009. Psyché. ISBN 978-80-247-1998-6.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

PRUDKÝ, Libor a kol. Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1751-2.

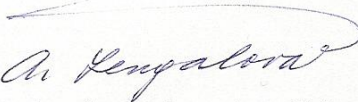
VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Eva Machů, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **26. dubna 2013**

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

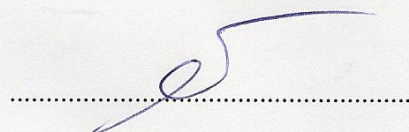
Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 6.3.2013

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů. § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá hodnotovými preferencemi nadaných dětí ve věku 11 let. Teoretická část charakterizuje problematiku hodnot, nadání a období středního školního věku. Praktická část popisuje kvantitativní výzkum hodnotových preferencí srovnávající výsledky dvou skupin nadaných jedenáctiletých žáků shodně identifikovaných v běžných pátých třídách základních škol v České republice ve školním roce 2011/12 a v roce 2002/03.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotové preference, nadání, nadaní žáci, komparace, t-test.

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the value preferences of eleven-year-old gifted children. The theoretical part characterizes the problematics of value, giftedness and the period of middle school age. The practical part describes the quantitative research of value preferences comparing the results of two groups of gifted eleven-year-old pupils identified identically in common fifth grades of primary schools in the Czech Republic in the 2011/12 and 2002/03 school year.

Keywords: values, value preferences, giftedness, gifted pupils, comparison, t-test.

Poděkování:

Děkuji Mgr. Evě Machů, Ph.D. za vedení mé práce, všem ostatním za účast a spolupráci.

Motto:

„Především je ale důležité poznat hodnotové preference, struktury a orientace proto, abychom se byli schopni ve společnosti a sami v sobě vyznat“ (Prudký, 2004, s. 9).

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 HODNOTY	12
1.1 KLASIFIKACE HODNOT	14
1.2 HODNOTOVÁ VÝCHOVA	17
1.3 HODNOTOVÉ PREFERENCE	19
1.3.1 Výzkumy hodnotových preferencí	20
1.3.1.1 Výzkumy hodnotových preferencí nadaných	23
2 NADÁNÍ	24
2.1 MODELY NADÁNÍ	25
2.2 NADANÉ DĚTI	28
2.2.1 Problémové projevy nadaných dětí	29
2.2.2 Vzdělávání nadaných dětí	30
2.2.3 Vyhledávání nadaných dětí	31
3 OBDOBÍ STŘEDNÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	37
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	38
4.1 CÍL VÝZKUMU	39
4.2 TYP VÝZKUMU	39
4.3 VÝZKUMNÉ PROBLÉMY A STANOVENÍ HYPOTÉZ	39
4.3.1 Výzkumné problémy	39
4.3.2 Operacionalizace proměnných	40
4.3.3 Hypotézy výzkumu	41
4.4 VÝZKUMNÝ VZOREK	42
4.5 TECHNIKA VÝZKUMU	43
4.5.1 Dotazník pro učitele	43
4.5.2 Dotazník dítěti	44
4.6 PŘEDVÝZKUM	46
4.7 REALIZACE VÝZKUMU, SBĚR A ZPRACOVÁNÍ DAT	46
4.7.1 Zpracování dat	46
5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU	47
5.1 NÁVRATNOST A POUŽITELNOST DOTAZNÍKŮ	47
5.1.1 Dotazníky ze školního roku 2011/2012	47
5.1.2 Dotazníky ze školního roku 2002/2003	47
5.2 HODNOTOVÉ PREFERENCE NADANÝCH DĚTÍ VE VĚKU 11 LET	48
5.2.1 Hodnoty preferované nadanými jedenáctiletými dětmi u kamarádů	48
5.2.2 Životní hodnoty preferované nadanými dětmi ve věku 11 let	49

5.2.3	Nejdůležitější životní hodnota pro nadané jedenáctileté děti.....	50
5.2.4	Profese, přání a odměny preferované nadanými ve věku 11 let.....	51
5.3	TESTOVÁNÍ HYPOTÉZ.....	51
5.3.1	Platnost hypotéz.....	59
5.4	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	60
5.5	DISKUZE	63
5.6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	64
ZÁVĚR		65
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		66
SEZNAM OBRÁZKŮ		70
SEZNAM TABULEK		71
SEZNAM PŘÍLOH		72

ÚVOD

Hodnoty a jejich preference jsou důležitým a neoddelitelným kontextem veškeré naší činnosti. Životní priority, ať už uvědomované či skryté, řídí naše životy. Mnoho lidí se spoléhá a odvolává na nezvratný osud, ale většinou je naše pomyslná cesta životem plná rozcestí nabízejících možnost volby. Každé takové rozhodnutí bývá spojeno se zkoumáním hodnot, které by nám ten či onen směr mohl přinést či odebrat. Poznání hodnotových preferencí nám usnadňuje orientaci ve společenském dění, ale hlavně nám pomáhá vyznat se v sobě samých.

Hodnotové preference je jedno z nejkompexnějších a nejsložitějších témat společenskovedního výzkumu, obzvláště jsou-li cílovou skupinou jedenáctileté děti, navíc s nadáním obvykle spojeným se specifickými vzdělávacími potřebami. Studium je dále komplikováno nejednotným vymezením pojmů, množstvím definic a teorií spojených s touto problematikou.

Nadané děti podle odborníků silněji vnímají pocity a potřeby ostatních, proto se také zabývají otázkami etiky, morálky a životních hodnot dříve a více, než je běžné. Ve věku jedenácti let jsou děti na konci vývojově klidnější fáze přípravy na dynamičtější období dospívání, tedy před obdobím výrazných proměn. Navíc mnohé nadané děti po absolvování pátých tříd odcházejí ze základních škol na víceletá gymnázia. Jsou tedy právě také na jakémisi rozcestí. Zajímaly nás proto životní priority těchto dětí: jaké hodnoty považují za důležité u svých kamarádů, jaké preferují životní hodnoty, čeho si cení nejvíce a podobně. Dále jsme zkoumali, zda a jak se jejich preference liší s odstupem času a v závislosti na jejich pohlaví.

Cílem teoretické části této práce je na základě studia odborné literatury charakterizovat základní teoretická východiska souvisejících témat: hodnot, hodnotové výchovy, hodnotových preferencí, nadání, nadaných dětí a období středního školního věku. Praktická část práce si klade za cíl, pomocí vyhodnocení dotazníků námi sestavených pro možnost srovnání výběrem otázek ze studie ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood), získat data vypovídající o hodnotových preferencích skupiny současných nadaných dětí a následně je srovnat s daty skupiny nadaných dětí (vybraných podle shodných identifikačních kritérií) sledovaných studií ELSPAC v roce 2002/03.

Hlavním cílem této diplomové práce je, kromě rozšíření vlastních poznatků a splnění požadavků pro absolvování magisterského studia, přiblížit čtenářům zkoumanou problematiku, upozornit na její společenskou důležitost, a také přispět k hlubšímu vnímání a poznávání těchto aspektů života specifických jednotlivců mezi námi.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTY

Společností uznávané hodnoty regulují chování i myšlení svých členů. Subjektivní systém hodnot však nemusí být jen pouhým odrazem hodnotové hierarchie skupiny či kultury. Jedinec s mimořádnými schopnostmi může ovlivnit život celé skupiny a jeho hodnocení a rozhodování se může stát zásadním činitelem. Většinou však nad jednotlivci vítězí zaběhnuté normy, tradice a obvyklé mechanismy sociálních interakcí.

Pojem hodnota obvykle vystihuje význam objektu (činnosti, chování, konceptu, jevu, rozhodování, volby, prognózy, vize, taktiky, strategie, sebe sama, chování a prožívání vlastního i ostatních), který jedinec nebo skupina tomuto objektu přikládá. „Hodnota je přijaté sdělení o důležitosti něčeho či někoho.“ (Prudký, 2004, s. 8)

Problematika hodnot je interdisciplinární. Hodnoty v různých vědních disciplínách mají rozdílný obsah a jsou zkoumány v různých souvislostech. V idealistické filosofii je hodnota pojímána jako kategorie morální určující normy chování. (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 331)

„Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí“, uvádí Cakirpaloglu (2004, s. 405), podle něhož jsou hodnoty determinovány historickými, sociálními, individuálními aspekty a jejich vzájemnou interakcí.

Hodnota je „jednotné přesvědčení, které intuitivně řídí jednání a usuzování napříč různými předměty a situacemi a překračuje bezprostřední cíle až k nejzazším konečným stavům existence“ (Dvořáková, 2008, s. 42).

Hodnoty představují určité motivy – subjektivní představy toho, co je žádoucí pro jedince, skupiny či celé lidstvo. Hodnoty jsou širokospektrální pojem od materiálna až po abstraktní ideje dobra. (Nakonečný, 2009, s. 180)

Rokeach vymezil tři složky hodnot vzájemně se doplňující:

1. kognitivní složka (poznání žádoucích cílů, správného chování, a podobně);
2. afektivní složka (citový vztah k objektu, kladný, záporný, přijímající či odmítající, atd.);
3. behaviorální složka (intervenující proměnná, aktivátor, motiv, a podobně).

Z hlediska základních funkcí hodnot Rokeach vymezil hodnoty „jako standardy, obecné projekty pro řešení konfliktů a rozhodování, motivy, adaptátor, zdroj adjustace i podklad komunikace, zdroj sebeobrany a sebeaktualizace“ (Prudký, 2009, s. 75).

Hodnoty tvoří referenční metodologický rámec pro pochopení a vysvětlení dalších společenských jevů. Hodnoty představují projevy potřeb měnících se včleňováním také institucionálních cílů a požadavků. Hodnoty jako intervenující proměnné vedou člověka k činnosti, a tím pádem změna hodnot vyvolává následnou změnu činnosti. (Waisová, 2010, s. 146)

Inteligentní jedinci jsou otevření změně vlastních hodnot na základě ověření logických argumentů. Méně inteligentní lidé mění vlastní hodnoty pod vlivem autority či citových vazeb, neřídí se principem logiky, ale subjektem vyžadujícím změny zásad nebo chování (Cakirpaloglu, 2004, s. 395).

Klíčový je vztah mezi hodnotami, vírou a normami, a tvořením a stabilizací osobnosti. Teorie charakterizuje socializaci jako nekončící proces sociálního učení a postupného naplňování osobnosti specifickými hodnotami, kde je zjevné propojení kontinuity zkušeností a zaměření na budoucnost. (Prudký, 2004, s. 12)

„Hodnotový systém mládeže je výpovědí o hodnotovém systému společnosti a o jejím reálném životě, a její reprodukci a především je výpovědí o subjektivním, společenském potenciálu, který bude významným způsobem ovlivňovat vývoj společnosti“, uvádějí Sakovi (2006, s. 4), kteří se dlouhodobě zabývají výzkumem problematiky naší mládeže.

Hodnoty bývají někdy ztotožňovány s potřebami, zejména v případě takzvaných vyšších či sociálních potřeb. Rozdíl mezi nimi je hlavně v referenčním rámci – u potřeb jde primárně o uspokojení biologické a až sekundárně o psychologické, u hodnot jde prioritně o uspokojení z hlediska filosofického. (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 332)

Lze říci, že absenci určité hodnoty signalizují lidské potřeby vytvářející motivační stav nedostatku aktivujícího chování směrem odstranění tohoto stavu nouze. Známa je Maslowova hierarchie lidských potřeb členící lidské motivy od nejnižších po nejvyšší z hlediska jejich hodnoty. Pořadí platí při vývoji jedince a také v životních situacích (Říčan, 2005, s. 187):

1. Fyziologické potřeby – nutné k přežití člověka, vyžadující přednostní uspokojení;
2. Potřeba bezpečí – uspokojí se vyhýbáním se neznámému a nezvyklému a hledáním jistoty;
3. Potřeba sounáležitosti a lásky – někam patřit, být přijímán a milován;
4. Potřeba uznání – být druhými ceněn, mít jejich úctu a na základě toho i vlastní sebeúctu;
5. Poznávací potřeby – dosahovat poznání, objevovat smysl skutečnosti;
6. Estetické potřeby – objevovat, tvořit a udržovat harmonii, řád a krásu;
7. Potřeba seberealizace – být tím, kým člověk může, duševně růst a rozvíjet se.

V sociologickém pojetí hodnoty fungují jako základní prvky kultury, součást tvorby obsahu sociálních jevů a vztahů, jeden z charakteristických znaků osobnosti, zdroj motivace a chování, součásti identifikace skupin, etnik, společenství či institucí, zdroje sociální a kulturní koheze, zdroje a charakteristiky rozvrstvení a hierarchizace společnosti, znak morálky, základ filozofií a ideologií (Prudký, 2009, s. 45-58).

1.1 Klasifikace hodnot

Vědecké bádání je charakteristické snahami o rozřídění, kategorizaci či typologii studované problematiky a její systematizaci. Rozčlenění konkrétních prvků (informací, jevů, konceptů, apod.) zkoumaného tématu do tříd (kategorií, skupin, typů, aj.) podle určitých kritérií usnadňuje zobecňování poznatků a vytváření ucelených vědeckých teorií.

Z hlediska smysluplnosti života naznačil V. E. Frankl tři okruhy hodnot:

1. Zážitkové hodnoty, které obohacují náš život a probouzejí v nás emoce. Například je to láska mateřská či erotická. Prožívání lásky je hodnotou, podobně jako vnímání krásy hudby a zpěvu – takzvané estetické hodnoty, tedy hodnoty krásy v jakékoliv podobě.
2. Hodnoty vytvářené naší vlastní činností.
3. Postojové hodnoty. I bez tvorby a lásky lze žít smysluplně a hodnotně, když například zaujmeme k událostem, ke svému osudu úctyhodný postoj. (Křivohlavý, 1994, s. 36-37)

Rokeach vnímá hodnoty jako to, co je „žádoucí, explicitní nebo implicitní, distinktivní pro jednotlivce nebo charakteristicky pro skupinu, to co ovlivňuje výběr dosažitelných způsobů, prostředků a cílů činnosti.“ (Prudký, 2009, s. 74). Rozdělil hodnoty na dvě hlavní skupiny:

1. Cílové (terminální) hodnoty představují žádaný stav, to, o co má smysl usilovat (spokojenost, krása, společenské uznání, moudrost, a jiné);
2. Instrumentální hodnoty jsou prostředky a možnosti dosažení, jde o způsoby chování a jednání (ctižádostivost, sebekontrola, nezávislost, ochota, poctivost, a další). (Prudký, 2009, s. 76).

Inglehart navazuje na obdobná východiska jako Rokeach, ale člení hodnoty na:

1. materialistické – hmotné, ale i bezpečí, stabilita ekonomiky, boj s kriminalitou a další;
2. postmaterialistické – naplňování sociálních a seberealizačních potřeb, svoboda projevu, demokracie, a podobně. (Prudký, 2009, s. 87)

Schwartz „nahlíží na hodnoty jako na jeden ze základních stavebních kamenů možného porozumění společnosti“ (Prudký, 2009, s. 88) a na rozdíl od Rokeacha a Ingleharta pracuje s rozšířenější typologií hodnot tvořenou osmi typy hodnot (prosociální, restriktivní konformismus, požitek, úspěch, zralost, sebeřízení, bezpečnost a moc).

Typy hodnot podle Schwartze, který hodnoty považuje za řídicí principy ovlivňující jednání lidí, uvádí Dvořáková (2008, s. 43-44) následovně:

1. Moc – sociální postavení a prestiž, kontrola a nadvláda nad lidmi a zdroji;
2. Výkon – osobní úspěšnost;
3. Hédonismus – radost a vlastní uspokojení;
4. Stimulace – vzrušení, nové podněty a životní změny;
5. Sebeřízení – nezávislost myšlení a jednání;
6. Univerzalismus – porozumění, oceňování, tolerance a ochrana dobra lidí a přírody;
7. Benevolence: ochrana a rozšiřování dobra lidí z bezprostředního okolí;
8. Tradice – úcta, zodpovědnost, přijímání zvyků a idejí tradic kultury či náboženství;
9. Konformita – neubližovat druhým a plnit sociální očekávání a normy;
10. Bezpečí – jistota, soulad a stabilita společnosti, vztahů i sebe samého.

Známa je také Sprangerova typologie hodnot, která na základě preferencí hodnot determinujících přístup lidí ke světu rozlišuje šest základních typů osobností (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 332):

1. Teoretický typ – preferuje poznání pravdy, zákonitostí, podstaty světa, vztahů mezi lidmi;
2. Estetický typ – hledá zážitky, estetické dojmy nebo příležitost k sebevyjádření;
3. Ekonomický typ – hledá užitek a zisk, je egocentrik, myslí na vlastní prospěch;
4. Sociální typ – hledá sebe sama v druhých, žije pro druhé, rozdává a potřebuje lásku;
5. Mocenský typ – usiluje o moc a možnost ovlivňovat jednání a motivy ostatních lidí;
6. Náboženský typ – hledá smysl života, není nutně vázán na církevní doktríny.

Prudký (2009, s. 25–27) uvádí pět základních konceptů hodnot různorodého až protichůdného uspořádání vymežujících hodnoty jako:

1. relativní vlastnosti reality existující objektivně, ale prožívané subjektivně;
2. produkt subjektivního vztahu k realitě, kde hodnoty určuje samotný subjekt, který je objevuje i tvoří;

3. produkty zbožnosti: tradiční hodnoty, jejichž přijetí či nepřijetí je zdrojem smyslu a spásy celého lidstva;
4. součást biologických dispozic člověka (dle Freuda): hodnoty se tvoří naplňováním pudů prostřednictvím emocionální i volní složky vědomí jako zdroje aktivit;
5. nástroj a výsledek skupinové kontroly: chování jedince koriguje skupina pomocí sociálních odměn stimuluje jedince k žádoucím hodnotám nebo trestů.

Nakonečný (2009, s. 253) rozlišuje hodnoty na obecné a instrumentální:

1. obecné hodnoty – svoboda, štěstí, moudrost, zdraví aj. vyjadřující obecně smysl života;
2. instrumentální hodnoty – prostředky dosahování obecných hodnot a smyslu života.

Jako hodnoty univerzální – všeobecně platné v různých kulturách a projevující se různými způsoby chování – lze označit: lásku, naději, zodpovědnost, odpuštění, poznání, přátelství, radost, rodinu, svobodu, víru, zdraví, či ještě obecněji život jako takový (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 333).

Křivohlavý (1994, s. 36) používá termín „cílesměrné“ pojetí hodnot, kde je rozhodující to, jaké hodnoty si člověk vybere za cíl své snahy: „Rozhodnu-li se, že postavím dům, pak tím dávám najevo, že postavení domu je pro mne určitou hodnotou. Má pro mne určitou důležitost. Ta je přitom obvykle vyšší nežli užitková či tržní hodnota domu.“ Dále se Křivohlavý zamýšlí, jak se rodí náš vztah k hodnotám: lásku k hodnotám nelze nařídít či přikázat. Naše volba určité hodnoty nebo celé hierarchie hodnot závisí na mnoha okolnostech – na nadání, na možnostech setkání s událostmi či lidmi s úctyhodným postojem k životním situacím – avšak nejvíce záleží především na osobnosti rozhodujícího se člověka, který si podle stupně své zralosti či nezralosti volí určité hodnoty později ovlivňující jeho další cestu rozvoje nebo ustrnutí. (Křivohlavý, 1994, s. 39)

Podle Smékala (2009, s. 256) lze hodnoty z hlediska psychologie dělit následovně:

1. Hodnoty – obecné cíle, o něž usilujeme (štěstí, zdraví, mír, rodina a podobně);
2. Hodnoty – prostředky, jimiž dosahujeme našich cílů (vzdělání, pozice v práci, a jiné);
3. Hodnoty – to, kvůli čemu usilujeme o určitý objekt či se mu vyhýbáme;
4. Hodnoty – kritéria oceňování nebo posuzování různých předmětů a událostí.

Kučerová (1996, s. 72-73) z hlediska pedagogické axiologie klasifikuje hodnoty podle dimenzí, v nichž člověk prožívá sebe i svět, na:

1. Přírodní hodnoty:
  - a. Hodnoty vitální – přírodní podmínky, zdraví, svěžest, tělesné blaho a uspokojení smyslů. Tyto hodnoty pocítujeme nejintenzivněji.
  - b. Hodnoty sociální – vyplývají z přirozených mezilidských vztahů i k sobě samému.
2. Civilizační hodnoty – podmínky i výsledky společenské organizace, komunikace a společenského akumulovaného poznání.
3. Duchovní hodnoty – kultura v užším smyslu jako lidská osobnost a její vnitřní bohatství.

Eyrovi (2007, s. 12-14) ve své knize s názvem *Jak naučit děti hodnotám* základní morální hodnoty člení podle svého pravidla: „Respektovaná a univerzálně přijatelná hodnota prospívá jak člověku, který ji uznává, tak lidem, s nimiž v duchu této hodnoty jedná“ na hodnoty bytí (kdo jsme) a hodnoty dávání (co dáváme druhým):

1. Hodnoty bytí – poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost, výkonnost, sebekázeň a střídmost, věrnost a zdrženlivost.
2. Hodnoty dávání – oddanost a spolehlivost, respekt a úcta, láska, nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlnost a milosrdnost.

Autoři tohoto členění, zároveň správně tuší, že jejich seznam dvanácti hodnot nebude vyhovovat každému a domnívají se, že základní morální hodnoty děti získávají od své rodiny ještě před nástupem do školy a za hodnotovou výchovu dětí tedy zodpovídají jejich rodiče.

1.2 Hodnotová výchova

Hodnotová výchova obvykle nebývá vnímána ani uváděna jako samostatná složka výchovy. Předávání a osvojování hodnot a jejich hierarchizace je obvykle součástí výchovného působení v rámci občanské, etické nebo náboženské výchovy. Z hlediska obecných výukových cílů pak tvoření hodnotových orientací a osvojování postojů tvoří základ takzvaných afektivních cílů výuky.

V pedagogických disciplínách je problematika hodnot spíše jen okrajovým tématem. Právě učitelé jsou však nejvýznamnějšími činiteli při formování osobností žáků a jejich hodnotového systému. Naše současný spotřební typ společnosti směřuje k rezignaci hodnot a jejich relativizaci. Zatímco v zahraničí je výchova k hodnotám samostatně vyučovaný předmět, u nás se ve školách o hodnotách hovoří jen v rámci jiných předmětů. (Vacek, 2008, s. 104)

Zodpovědnost za hodnotové orientace dětí nesou do značné míry jejich pedagogové (rodiče, učitelé, vychovatelé), kteří na ně přímo i nepřímo působí prostřednictvím příkladu svých vlastních postojů, norem a uznávaných hodnot, které jim zprostředkovávají v průběhu socializace v procesu takzvaného sociálního učení, kdy si děti osvojují základní hodnoty, normy a postoje. Velkou měrou na hodnotový systém dětí působí také celá společnost zejména prostřednictvím médií – tedy masových sdělovacích prostředků.

Vacek (2008) také upozorňuje na možnost zneužití výchovy k upevňování falešných hodnot prostřednictvím politických, rasových, třídních, náboženských a dalších manipulací. Obává se také rozšiřující se relativizace hodnot v naší současné společnosti.

Úkolem současných pedagogů je uvědomovat si svou klíčovou roli a zodpovědnost za všestranný rozvoj svěřených jedinců, jejich přípravu na sociální role a utváření stránek jejich zrající osobnosti. Základní charakteristickou kvalitou osobnosti pedagoga by, vedle jeho vzdělání, odbornosti, charakterových vlastností a sociálních dovedností, měla být jeho pozitivní hodnotová orientace.

„Výchova ke kulturním hodnotám je proces kultivace svobodné a odpovědné osobnosti. Tento proces by mohl být činitelem, který by přispěl k obnově sepjetí člověka s přírodou, jedince se společností, minulosti s přítomností, který by pomohl scelovat a harmonizovat dnešní složitý a nepřehledný svět. K jejím dominantám patří ideál pravdy, dobra a krásy, které se promítají do nejdůležitějších existenciálních a tvořivých vztahů člověka: k přírodě, k práci, k věcem, k druhým lidem, k sobě samému.“ (Kučerová, 1996, s. 208)

Hodnotový systém mládeže vypovídá o stavu hodnot ve společnosti, její realitě a reprodukci, ale zejména o subjektivním společenském potenciálu významně ovlivňujícím další vývoj společnosti (Sak a Saková, 2006, s. 4).

Stále častěji zaznívá názor, že všeobecná krize naší civilizace má svůj původ v krizi hodnot obecně. Nejde však o nedostatek hodnot a norem, ale o úbytek jejich znalosti, chápání a vážnosti a z toho pramenící naprostá absence jejich respektování. Je to o důvod více pro zdůrazňování důležitosti hodnotové výchovy do výchovně vzdělávacího procesu.

Hodnotová výchova ve školách je zakotvena v dokumentech vzdělávací politiky České Republiky. Například v Rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání (RVP ZV, s. 12) je uvedeno: „Základní vzdělávání na 2. stupni pomáhá žákům získat vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní samostatné učení a utváření takových hodnot a postojů,

kteří vedou k uvážlivému a kultivovanému chování, k zodpovědnému rozhodování a respektování práv a povinností občana našeho státu i Evropské unie.“ „Žáci docházejí k poznání, že zdraví je nejcennější hodnota v životě člověka“ (RVP ZV, s. 38).

Významnou součástí vzdělávacích programů základního vzdělávání pak jsou takzvaná průřezová témata, jejichž výběr a zpracování v učebních osnovách je v kompetenci škol, avšak jejich zařazení je povinné. „Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot“ (RVP ZV, s. 90).

1.3 Hodnotové preference

Hodnotové preference patří k nejvlivnějším faktorům procesu vývoje celosvětových událostí. Právě životní priority určují směr dalšího vývoje lidské společnosti. Preference hodnot se u jednotlivců i skupin během života proměňují podle jejich aktuální životní etapy či situace.

Rozhodující vliv na hodnotový systém jedinců má celá společnost, ale především jejich rodina, která v průběhu socializace svých členů určuje také možnosti i limity jejich individuálního vývoje. Hodnotové preference jsou dále determinovány stylem života, úrovní vzdělání rodičů, sociální původem, zájmy, školním prostředím, vrstevníky a podobně. (Kraus, 2006)

Hodnotové orientace jsou individuálním souhrnem postojů ke kvalitám reality, kde hodnoty představují uvědomění si potřeb i s jejich hierarchizací (Nytrová, Pikálková, 2011, s. 332).

Termín hodnotové preference jsou „označením pro hierarchizaci hodnot, pro fakt porovnávání hodnot mezi různými úrovněmi“ (Prudký, 2009, s. 33).

Hodnotové preference jsou synonymem pro pojmy hodnotový žebříček či priority hodnot. V tomto konceptu zkoumáme pořadí hodnot uznávaných jednotlivci nebo celými skupinami, i to, která z přijatých hodnot je pro ně v životě úplně nejdůležitější.

Je důležité poznat a chápat: jaké hodnoty jsou uznávány společností, skupinou, institucí, jedinci, kulturou či civilizací; jak se tyto hodnoty změnilly či zda naopak zůstávají stejné a jaký asi bude jejich další vývoj; jaké je pořadí těchto hodnot (hodnotové preference, hierarchie, žebříček, priority). Hlavně to, co je mezi přijatými hodnotami nejdůležitější, je jedním z

nejvýznamnějších zdrojů motivace a zaměření chování, zdrojem (ne)spokojenosti, zdrojem soudržnosti či sociálního vylučování, odmítání, napětí a podobně. (Prudký, 2004, s. 8)

Nejdůležitější je poznat hodnotové preference, struktury a orientace proto, abychom se vynali ve společnosti i sami v sobě. Bez poznání hodnot jsme ve světě ztraceni. (Prudký, 2004, s. 9)

Hodnotami bývají objekty, činnosti a situace, jimiž lze uspokojit subjektivně důležité potřeby. Hodnoty tvoří hierarchické systémy spoluurčující lidské chování. Hodnotové hierarchie se v průběhu života rozvíjejí a v závislosti na dosažených zkušenostech se také průběžně proměňují. Hierarchické postavení základních a významných hodnot naopak mívá větší stabilitu. (Vágnerová, 2004, s. 169)

1.3.1 Výzkumy hodnotových preferencí

Hodnotovými preferencemi – žebříčky hodnot se zabývají mnohá empirická sociologická šetření. Problematika hodnotových preferencí tvoří jednu z nejsložitějších oblastí společenskovo vědního výzkumu, tím více, představují-li cílovou skupinu nadané děti, které jsou podle odborníků nezvykle vnímavé k pocitům a potřebám ostatních, a řeší proto otázky etiky, morálky a životních priorit dříve a více než jejich okolí. Studium problematiky hodnot i nadání dále komplikují nejednotná vymezení pojmů a definic.

Podle Prudkého (2009, s. 69) nevyhází velká většina sociologických výzkumů zkoumání hodnot z ucelené koncepce pojetí hodnot, a to především z toho důvodu, že téma hodnot je velmi složité a mnohohrstevné.

V České republice bylo studium hodnot před rokem 1989 omezováno tehdejší totalitním politickým režimem. Tato doba nebyla příliš příznivá doba pro rozvoj sociologie, všechny práce a výzkumy ze sociologické oblasti jsou nějakým způsobem poznamenány ideologií marxismu-leninismu, což většinu šetření prováděných v tomto období znehodnocuje.

Slejška (1990) shrnul a srovnal několik výzkumů hodnotových preferencí dospělé populace ze 70. a 80. let, ale neuvedl podrobnosti analýz. Výsledné pořadí 21 hodnot s odstupem 10 let ukázalo, že: 1. zůstalo zdraví, 2. rodina, domov, děti a 3. život v míru. Přátelství bylo stále 5. za existencí a penězi, které však v 80. letech klesly na 7. pozici a jejich 4. obsadil klidný život bez napětí a rizik z 10. Poslední setrvaly veřejná činnost a technika a inovace.

První významnější data pocházejí z československého reprezentativního výzkumu z roku 1984, kdy se pomocí rozsáhlé baterie otázek se čtyřstupňovou škálou odpovědí zjišťovaly hodnotové preference dospělých respondentů. Na vrcholu byly i zde hodnoty rodina a blízcí, dále klid a bezpečí. Nejméně preferované bylo tehdy být v práci vedoucím, moct podnikat a věřit v Boha a žít podle přikázání (Prudký, 2009).

Prudký (2009, s. 233) uvádí koncept výzkumu hodnot, kde hodnotové preference mají pozici základny pod hodnotovou strukturou. Pro výzkum v české společnosti zvolil postup užívaný pro poznávání životních hodnot Inglehartem, kde respondenti mají pro každou z šestice nabízených hodnot: rodinu, práci, přátele a známé, volný čas, politiku a náboženství vyjádřit pomocí čtyřstupňové škály (1. velmi důležité, 2. spíše důležité, 3. spíše nedůležité, 4. zcela nedůležité) stupeň důležitosti předložených hodnot v jejich životě. Tato malá a neúplná baterie životních hodnot je používána dlouhodobě v mnoha mezinárodních výzkumech. (Prudký, 2009, s. 233-234)

Porovnáním preferencí hodnot zjišťovaných u dospělých lidí v České republice Centrem pro výzkum veřejného mínění každoročně od r. 1990 do r. 1999 (obnovené po r. 2004) podle průměrů na čtyřstupňové škále se rovněž potvrdilo stálé prvenství hodnoty života ve spokojené rodině. Další preferované hodnoty byly spojené s přátelstvím a zdravím. Podle Prudkého (2009, s. 287) jsou i v současnosti v naší společnosti tyto hodnotové preference analyzované ze základní šestice hodnot: na 1. místě je „rodina“, na 2. „přátelé a známí“, 3. je „volný čas“, na 4. místě je „práce“, pak s velkým odstupem „politika“ a „náboženství“. Prudký (2009, s. 289) upozorňuje na trvalý pokles váhy hodnoty rodiny.

Výzkumem hodnotových priorit mládeže se u nás zabývají Osecká (1991) a Sakovi (2004), kteří shodně uvádějí zjištění, že mladí lidé dnes více vyznávají individualismus a spíše materiální hodnoty související s jejich vlastním budoucím prospěchem, úspěchem a svobodou. Sak (2000) analyzuje hodnoty české mládeže za pomoci baterie 17-23 hodnot s vzestupnou škálou možností o pěti stupních a následným výpočtem indexů hodnot jako vážených aritmetických průměrů. V tehdejší Sakově studii mládež nejvýše hodnotila „zdraví“, na 2. místě „lásku“, na 3. místě „mír“, následovala „partnerství a rodina“. Poslední v žebříčku hodnot se umístil „Bůh a politická angažovanost“. Podle Sakových (2004, s. 17) mládež setrvale směřuje k liberalismu, hédonismu, individualismu, egoismu a materiálním hodnotám.

Výzkum hodnotových preferencí českých dětí ve věku 10-12 let (Bocan, 2011) ukázal, že pro 740 těchto malých respondentů bylo nejdůležitější hodnotou mít: 1. kamarády, 2. šťastnou rodinu a 3. úspěchy ve škole. Mládež ve věku 13-15 let pak shodně preferovala první dvě prioritní hodnoty, avšak 3. pozici u nich získala důležitost dostatku peněz.

Hodnotové preference u dětí v České republice byly zkoumány také v rámci mezinárodní studie ELSPAC (European Longitudinal Study of Pregnancy and Childhood) sledující od roku 1991 průběh těhotenství, dětství a dospívání vybraných respondentů (z pohledu dětí, jejich rodičů a také učitelů) s cílem identifikovat faktory biologické, psychosociální a vnějšího prostředí, které rozhodují o přežití a zdravém vývoji jedince (Ťulák, 2010).

Právě tato mezinárodní studie ELSPAC nám byla nejen inspirací, ale také výchozím zdrojem dat týkajících se hodnotových preferencí nadaných jedenáctiletých dětí navštěvujících 5. třídy běžných základních škol v České republice pro náš výzkum popsany níže v praktické části této diplomové práce. Náš kvantitativní výzkum vychází ze sociologického konceptu, jelikož máme k dispozici velký výzkumný soubor, což je pro sociologické hledisko analýzy společnosti podstatné, stejně jako námi studovaná problematika hodnotových preferencí (Prudký, 2009, s. 31-38).

Výzkum problematiky hodnot je komplikován nejednotným vymezením základních pojmů a množstvím definic a teorií spojených s touto oblastí. Při studiu hodnotových preferencí jedenáctiletých dětí je také nutno přihlížet k jejich osobnostní nezralosti a jejich zvýšené vnímavosti k mnoha vnějším vlivům a subjektivním faktorům.

V našem kvantitativně orientovaném výzkumu, jehož popis a vyhodnocení je obsahem praktické části této diplomové práce, jsme vycházeli ze sociologického konceptu, v němž je obvyklé hodnoty zkoumat na základě jejich uspořádání v soustavě hodnot. V sociologickém typu výzkumu se nejčastěji v dotazníku od respondentů žádá, aby připravený seznam hodnot seřadili podle důležitosti, kterou jim sami přiřkládají. Měli jsme k dispozici velký výzkumný soubor, což je pro sociologické hledisko analýzy skupiny podstatné, stejně jako námi zvolená problematika hodnotových preferencí, které jsou jako pojem jednoznačnější než ostatní termíny pro poznávání dimenzí hodnot, jako jsou například: hodnotové vidění, hodnotový rámec, hodnotové orientace, hodnotová struktura, normy chování (Prudký, 2009, s. 31-38).

1.3.1.1 Výzkumy hodnotových preferencí nadaných

Hodnoty uznávané nadanými zkoumala také americká studie (Lubinski, Schmidt, Benbow, 1996), která u 203 nadaných jedinců (109 dívek/žen a 94 chlapců/mužů) s odstupem 20 let (1973-1993) zjišťovala stabilitu 6 témat hodnot (teoretické, ekonomické, politické, estetické, sociální a náboženské) hodnocených na čtyřstupňové škále. Nadaní pocházeli z běžných středních škol, kde byli identifikováni ve svých 13 letech didaktickým testováním zaměřeným na matematické a verbální schopnosti. Tento výzkum zjistil, že dívky ve 13 letech preferovaly sociální témata; avšak v jejich 33 letech u nich zvítězila estetika. U politických a sociálních témat u obou pohlaví preference s odstupem času významně klesly. U mužů mělo v obou obdobích převahu preferencí teoretické téma hodnot, například hledání pravdy.

Jiná americká studie (Piirto, 2005) popisuje výzkum hodnot u nadaných studentů ve věku 14-17 let z běžných středních škol, kde nadaní těchto respondentů bylo identifikováno testováním úrovně jejich kreativity, akademických vloh a schopnosti analýzy. Výzkum byl realizován v letech 1999-2002: před teroristickými útoky v New Yorku dne 11. 9. 2001, a po nich. Autoři studie pracovali s Rokeachovým inventářem hodnot obsahujícím 18 instrumentálních a 18 terminálních hodnot, kde mezi terminální hodnoty definující cílový stav lidského úsilí patří například spokojenost, krása, společenské uznání, moudrost, a jiné. Mezi instrumentální hodnoty sloužící jako prostředky k dosažení cíle Rokeach řadil například ctižádostivost, sebekontrolu, nezávislost, ochotu, poctivost, a další. Následnou kvalitativní analýzou esejí nadaných o důvodech jejich preferencí výzkumníci zjistili, že se hodnotové preference nadaných před a po útocích v USA významně neproměnily. Mezi terminálními hodnotami byla: 1. spása, 2. svoboda, 3. sebeúcta a 16. estetika, 17. společenské uznání, 18. národní bezpečnost. U instrumentálních hodnot zvítězila láska, 2. pozici měla čest, 3. fantazie.

Ruská analýza srovnávala hodnotové preference rozhodující při výběru přátel u dvou skupin celkem 1000 adolescentů ve věku 14-17 let (1. skupinu tvořili nadaní respondenti – 60 %, 2. skupina byla tvořena rizikovou mládeží – 40 %), zjistila, že obě skupiny shodně preferovaly u přátel jejich: 1. věrnost, 2. komunikativnost a zábavnost, 3. inteligenci, 4. zodpovědnost, 5. odvahu. Respondenti měli vybrat pouze 3 nejdůležitější hodnoty. Riziková mládež si prvních dvou hodnot vážila ve více případech, než nadaní adolescenti. Inteligenci u svých kamarádů preferovali nadaní jedinci, respondenti z řad rizikové mládeže si ve více případech u svých přátel cenila jejich odvahy (Černyšev, 2009).

2 NADÁNÍ

Nadání, které dosud není jednotně definováno, je častým předmětem zkoumání z hlediska psychologických i pedagogických disciplín. Výzkum je zaměřen na tvorbu a ověřování různých teorií, a přispívá tak k řešení praktických otázek výchovy a vzdělávání nadaných dětí.

Naše civilizovaná společnost, často označovaná jako informační, se pomalu transformuje v takzvanou znalostní společnost. Znalostem, které jsou kvalitativně nad informacemi, se při-kládá stále větší význam. Znalosti jsou však svou podstatou vázány na své nositele, proto je problematika lidského potenciálu nadání stále aktuálnější.

Nadání je specifikováno v Rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělávání, což je jeden z klíčových dokumentů definujících závazné principy vzdělávání v České republice, jako soubor schopností umožňujících jedinci podávat výkony nadprůměrné ve srovnání s běžnou populací. Nadaní žáci svými znalostmi přesahují určené požadavky; rádi se zabývají řešením problémů, vytvářejí si vlastní pravidla a postupy; jen neradi spolupracují a podřizují se; vynikají nad ostatní vrstevníky svou rychlou orientací, koncentrací, pamětí, vyšší moti-vací k učení (RVP ZV, 2007, s. 112).

Existuje množství typů definic – liberální či konzervativní lišící se odhady počtu nadaných v běžné populaci; jedno či vícedimenzionální (multifaktoriální), podle počtu kritérií při iden-tifikaci nadání; definice založené na předpokladu potenciálního (latentního) nadání či de-monstrovaného (zjevného) výkonu.

Podle Eysencka a Baretta lze nadání definovat třemi způsoby (Hříbková, 2009, s. 42):

1. synonymně s vysokým IQ zjištěným testy inteligence – tento způsob je dnes preferován;
2. ve vztahu ke kreativě, jako rysu osobnosti či znaku sociálně hodnotného výkonu;
3. jako vysoký stupeň rozvoje speciálních schopností bez nutnosti zároveň vysokého IQ.

Sternberg IQ testům nevěří, inteligence je podle něj schopnost učit se ze zkušeností, dobře uvažovat a pamatovat si hlavní. Vymezil takto tři druhy nadání (Fořtíková, 2004, s. 14):

1. Analytické – schopnost řešit problém a rozumět mu (inteligence měřitelná IQ testy);
2. Syntetické (tvořivé) – schopnost chápání problému, intuice a kreativity (tito jedinci jsou vysoce adaptabilní, v IQ testech nemusí být úspěšní, vynikají v oblasti vědy a umění);
3. Praktické – schopnost aplikace obou předchozích složek nadání do praxe (jedinec doká-že rychle nalézat způsoby řešení situací a využívat svých schopností v běžném životě).

„Nadání je soubor dobře rozvinutých schopností pro určitou oblast lidské činnosti, například nadání pro matematiku, jazyky, určitou oblast umění. Setkáváme se však i s tím, že se výrazu nadání užije pro soubor vloh. Výrazem talent, případně genialita, se označuje zvlášť vysoký až zcela výjimečný stupeň schopností či nadání.“ (Čáp, Mareš, 2001, s. 152-153)

V současnosti existují různé klasifikace nadání (Hříbková, 2009, s. 48):

1. Horizontální klasifikace – člení různé typy nadání s detailnější hierarchizací podle druhů činnosti, v nichž se nadání demonstruje – nadání hudební, výtvarné, jazykové, matematické, sportovní, a podobně;
2. Vertikální klasifikace – rozlišuje nadání podle míry jeho uplatnění na aktuální (projevované v současnosti) a potenciální (latentní, zatím skryté).

Nadání lze nejuvýstižněji vymezit na základě celé osobnosti člověka hodnocené z hlediska činností a možných úspěchů v nich, uvádí Dočkal (2005, s. 60), který nadání vnímá jako produkt interakce tří složek o několika komponentách:

1. *Instrumentální složka* nadání obsahuje vlastnosti v roli nástrojů činnosti: tělesné vlastnosti, schopnosti, zručnost, dovednosti a vědomosti.
2. *Aktivační složka* nadání pro použití komponent instrumentální složky při činnostech: aktivita a motivace k výkonu, vlastnosti vůle a zaměření osobnosti.
3. *Složka lidského Já* s jeho klíčovými aspekty ve vztahu k činnostem: adekvátní sebepojetí, sebehodnocení, sebevědomí, důvěra ve vlastní síly a snaha o seberealizaci, poznání sebe sama a porozumění vlastním motivům a emocím, tedy intrapersonální inteligence.

V našem výzkumu popsaném níže v praktické části této diplomové práce vycházíme z pojetí nadání ve smyslu vysoké intelektové schopnosti s demonstrovaným výkonem.

2.1 Modely nadání

Vzájemně se liší definice nadání i představy různých autorů o modelech nadání. Nejednotnost pojetí nadání je patrné také v odlišné terminologii. Někteří autoři používají termíny nadání a talent jako identické pojmy, jiní je rozlišují. V současnosti převládá názor, že nadání se týká celé osobnosti jedince, a ne jen jeho intelektových schopností. Jde o takzvaný multidimenzionální přístup pojímající nadání či talent jako výsledek interakce osobnostních faktorů, faktorů prostředí a někdy i dalších proměnných, kupříkladu štěstí a náhody.

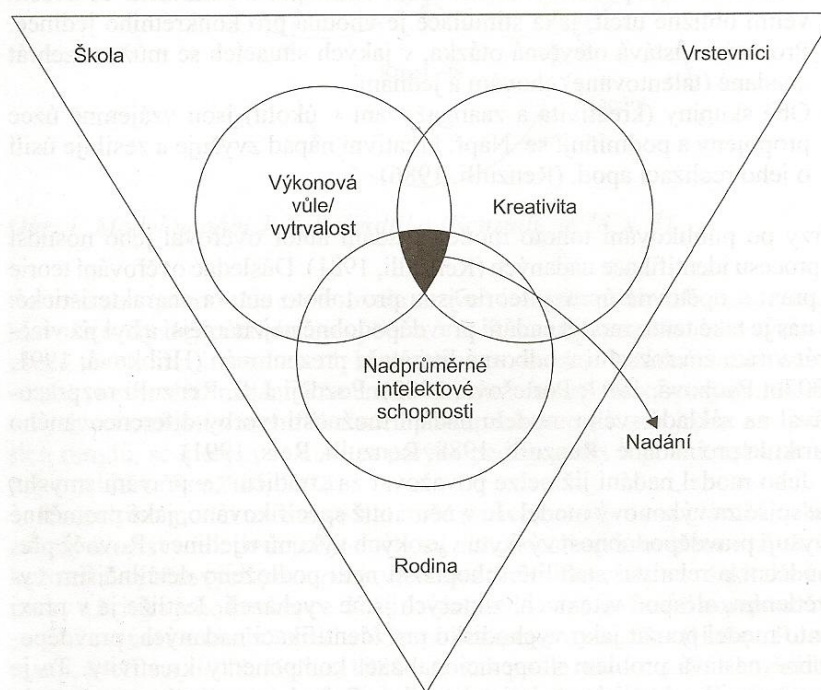
Základním modelem osobnostního pojetí nadání je Renzulliho model, který je protikladem do té doby preferovaného intelektového pojetí nadání a zdůrazňuje interakci všech tří komponent při realizaci nadání – nadprůměrných schopností, tvořivosti (kreativity) a angažovanosti v úkolu – kde všechny z nich jsou rovnocenné (Hříbková, 2009, s. 76-78).

Obrázek 1 – Renzulliho model nadání (Renzulli, 1978, in Hříbková, 2009, s. 78)

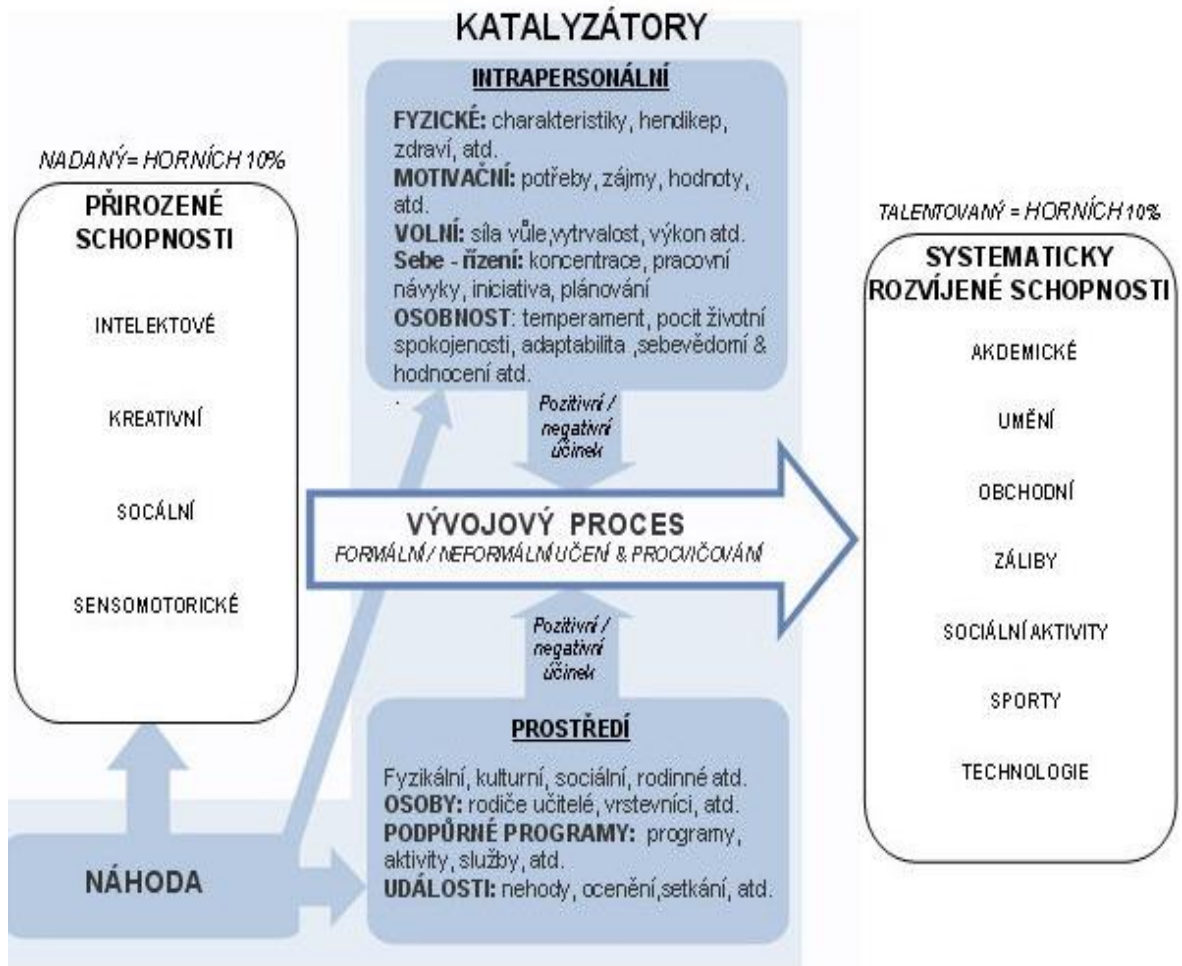
Holandský vývojový psycholog Mönks převzal od Renzulliho základní složky nadání a vypracoval svůj, dnes velmi známý, model nadání rozšířený o složku vztahu nadaných se sociálním prostředím – kontextu prostředí rodiny, školy a vrstevníků. (Hříbková, 2009, s. 80)

Obrázek 2 – Mönksův model nadání (Mönks, 1987, in Hříbková, 2009, s. 80)

Gagného diferenciální model talentu a nadání definuje pět základních oblastí schopností: intelektové, tvořivé (kreativní), sociální, senzomotorické a další méně prozkoumané a poznávané schopnosti jako extrasenzorické vnímání, dar léčit, a podobně. (Portešová, 2010)

Obrázek 3 – Gagného diferenciální model talentu a nadání (Gagné in Portešová, 2010)

(Zdroj: www.nadanedeti.cz/pro-psychology-talent-a-nadani-modely-talentu)

Pro zkoumání naší problematiky hodnotových preferencí u nadaných dětí je v Gagného modelu nadání důležité zařazení pojmu hodnoty mezi takzvané intrapersonální katalyzátory jako jednoho z motivačních faktorů společně s potřebami a zájmy (viz výše Obrázek 3). Dosažení žádoucí hodnoty je tedy motivačním prvkem a zcela jistě hraje významnou roli v komplexní osobnostní charakteristice nadaných jedinců, platí to však i u běžné populace.

2.2 Nadané děti

Já sama pracuji na běžné základní škole jako vychovatelka prvňáčků ve školní družině, kde jsou integrovány děti s identifikovaným nadáním, jejichž školní výuka probíhá převážně segregovanou formou ve speciální třídě. Každodenně se setkávám s nejrůznějšími pozitivními, ale i negativními projevy těchto nadaných dětí. Osobně jsem přesvědčena, že nadání je komplexní jev vázaný na celou řadu faktorů souvisejících s celkovým laděním osobnosti svého nositele a tak, jako existuje nesčetně mnoho charakteristik osobnosti a jejich vzájemných kombinací, nelze dokonale vymezit a popsat ani nadaného jednotlivce. Každá osobnost je entitou originální, neopakovatelnou, dokonale nepředvídatelnou a slovy nepopsatelnou. Nadání a jeho projevy jsou vždy vázány na vnitřní kontext nositele i vnější situační kontext.

Často citovaná definice z USA z roku 1972 charakterizuje nadané děti velmi komplexně jako: kvalifikovanými profesionály identifikované děti se schopností význačného vysokého výkonu vyžadující diferencované vzdělávání, služby a programy nad běžný rámec pro možnost svého rozvoje k prospěchu svému i celé společnosti. Nadání demonstrují výkon či potenciál k němu v jedné či více z oblastí: všeobecných intelektových schopností, specifických akademických způsobilostí, kreativního a produktivního myšlení, schopností vůdcovství, psychomotorických vlastností. (Fořtíková, 2004, s. 17)

Jedním z nejvýraznějších znaků nadaných dětí je schopnost vidět věci a city v souvislostech, což později mohou úspěšně uplatnit v umění, vědě a mezilidských vztazích. Nadané děti obvykle také ke všem činnostem přistupují s chutí. (Landau, 2007, s. 49)

Rodiče jsou první a určující učitelé svých dětí, na které (ne)výchovně působí svým osobním příkladem a jsou jim i důležitými identifikačními vzory. Praxe odborných poraden ukazuje, že právě sami rodiče jsou nositelé těch vlastností, které jim pak u jejich dětí nejvíce vadí. Je důležité rodičům vysvětlit a zdůrazňovat jejich vlastní podíl na chování a projevech jejich dětí (Landau, 2007, s. 108).

Obvyklou chybou při výchově dětí je projekce vlastních tužeb rodičů a jejich nespokojenosti. Rodiče, bývají to častěji matky, mívají nadhodnocená očekávání a dítě vystavují zbytečnému stresu z možného selhání. Dětem škodí také rodiče, kteří se o ně nestarají nebo o ně nejeví dostatečný zájem. (Dočkal, 2005, s. 136 – 141).

Pro uspokojivý rozvoj dětí jsou zásadní jejich interakce a vztahy s vrstevníky umožňující jim kognitivní vývoj, kultivaci sociálních dovedností, vývoj sebepojetí, utváření a upevňování morálních i sociálních hodnot. (Hříbková, 2009, s. 141)

Dočkal (2005, s. 78-80) specifikuje čtyři klíčové faktory ovlivňující vývoj nadaných dětí:

1. Dědičnost – určitou genetickou výbavu dětí ovlivňují další činitele (sociální prostředí a výchova), díky nimž se talent a nadání může vyvíjet i zcela nerovnoměrně. Nadání se může projevit také až v pozdějším věku.
2. Prostředí – přírodní, sociální, duchovní a materiální.
3. Vlastní aktivita jedince – výchova dítě vede, aby se nadání dostatečně rozvinulo, musí dítě projevit vlastní aktivitu za dostatečné podpory rodinného a školního prostředí.
4. Náhoda – může působit pozitivně i negativně. Rizikovým obdobím, kdy může dojít k negativnímu obratu ve vývoji talentu či nadání, je období puberty a adolescence.

2.2.1 Problémové projevy nadaných dětí

I u nadaných žáků se lze běžně setkat s obtížemi a problémovými jevy, které mohou také znesnadňovat rozpoznání jejich nadání. „Největším problémem nadaných dětí do věku 10 až 12 let je diskrepance mezi intelektuálním a emocionálním vývojem“ (Landau, 2007, s. 48).

Problémy nadaných dětí však nevyplývají z jejich nadání, ale z nevyváženosti (asynchronie, diskrepance) jejich emocionálního a intelektuálního rozvoje spojeného s osobnostními specifiky a z nevhodných pedagogických přístupů. Nadání dítěte bývá kombinováno i s jinými speciálními vzdělávacími potřebami, pak hovoříme o takzvané dvojí výjimečnosti.

„Nadané dítě může svou aktivitou přivádět své okolí někdy přímo k zoufalství a někdy ani odborník nedovede spolehlivě rozlišit, zda jde o projev nadání, nebo o syndrom ADHD“ (Dočkal, 2005, s. 128).

K problémovým projevům nadaných patří také takzvaná podvýkonnost označovaná jako diskrepance mezi výkonem a potenciálem. Podvýkonní nadání mívají ve škole jen průměrné nebo podprůměrné výsledky navzdory svým vynikajícím schopnostem. Jejich podvýkonnost pramení z emocionálních problémů, nízkého sebevědomí a s tím spjatých vzorců jejich naučeného chování. Řadíme sem i nadané děti ze znevýhodněného sociálního prostředí a nadané dívky, které své schopnosti mohou tajit v závislosti na stereotypním vnímání ženské role ve společnosti. (Jurášková, 2006, s. 110)

Nadání může být příčinou konfliktů, jestliže výjimečnost dítěte odrazuje jeho přátele. Stává se, že nadané dítě pak dá přednost konformitě, k čemuž dochází častěji u dívek než u chlapců. Konflikt vzniká, je-li dítě nuceno k volbě mezi svými schopnostmi, tedy svou vnitřní svobodou, a přizpůsobením se s příslibem (zdáním) vnější jistoty. Přizpůsobením se a tlumením svého nadání tak jedinec ztrácí přístup ke svému nitru, ale postrádá svobodu k navázání kontaktu s vnější realitou. (Landau, 2007, s. 18)

Majoritní společnost téměř vždy jeví tendence netolerovat odlišnost, proto tlačí své členy k průměrnosti. Ti, kteří vybočují z průměru, se stávají neoblíbenými mezi učiteli i spolužáky. Snahy o přizpůsobení se nevyhovujícímu systému však mohou zbrzdit rozvoj nadání a vedou k pocitům zneuznání, nudy, nespokojenosti či až znechucení, což velmi negativně působí zejména v emočně sociální oblasti (Dočkal, 2005).

Nadané děti také často trpí sebedoceňováním a nízkou sebedůvěrou, také hlouběji prožívají a déle fixují vnější hodnocení, na němž staví své mnohdy neadekvátní sebehodnocení. Nadaní mívají pocit odlišnosti pramenící z jejich mimořádně rozvinutých zájmů, znalostí a dovedností, což je odcizuje od vrstevníků, ale i od vlastní rodiny (Hříbková, 2009, s. 99-100).

Vztahy u nadaných ovlivňuje jejich osobnostní struktura, zvláště jejich sklony k introverzi, perfekcionismu, zvýšená kritičnost k sobě i ostatním, specifický humor a další faktory. „Často právě nadaní mají strach, že se jim nepodaří začlenit se do komunity, ke které se věkově vztahují. Dochází tak k tomu, že se jejich snaha o včlenění se do přirozené vrstevnické skupiny spojuje s tendencí k popření vlastních schopností.“ (RVP ZV, 2007, s. 113).

2.2.2 Vzdělávání nadaných dětí

Pro mimořádně nadané žáky je nezbytné pozitivní klima, pro jehož vytváření je potřebná dostatečná vnímavost okolí ke specifikům těchto žáků, při jejichž vzdělávání by měl způsob jejich výuky vycházet z principů individualizace a vnitřní diferenciaci. Mezi takové vhodné pedagogicko-organizační úpravy patří například: individuální vzdělávací plány; doplnění, rozšíření a prohloubení učiva; zařazení specifických úkolů, samostatných a rozsáhlejších prací a projektů; vnitřní diferenciaci žáků v některých předmětech; občasné a dočasné vytváření skupin nadaných pro vybrané volitelné předměty; účast nadaných žáků ve výuce některých předmětů ve vyšších ročnících základní školy. (RVP ZV, 2007, s. 113)

Z hlediska organizačních forem u nás probíhá vzdělávání nadaných žáků takzvaným segregačním (ve speciální škole nebo třídě) nebo integračním přístupem (v běžné třídě) a jejich vzájemnou kombinací. Obě krajní varianty mají svá pozitiva, ale i mnohá negativa.

Laznibatová (2001, s. 92-93) rozčleňuje nadané žáky v klasických školách do čtyř typů:

1. Bezproblémové dítě – snadno se přizpůsobuje, podává dobré výkony, ve škole je spokojené. Častěji jsou to dívky.
2. Aktivní až hyperaktivní dítě – mezi spolužáky vyniká rychlostí chápání, pamětí, kvantitou vědomostí a touhou vše prezentovat. Úkoly zvládá rychle, často se pak nudí a záhy začíná mít problémy s kázní, protože nedokáže nečinně sedět, vyrušuje.
3. Děti uzavřené, nekomunikativní – před realitou unikají do snění, mohou tak protestovat proti, podle nich, nepřiměřeným postupům školy.
4. Děti tiché, neprojevující se – nadání u nich nemusí být vůbec odhaleno, své schopnosti nerozvíjejí a neaktivují svůj potenciál.

Osobnost učitele je v procesu edukace nadaných dětí naprosto klíčová a nezastupitelná. Prostřednictvím vzájemných interakcí učitel může postupně poznat charakterová specifika svých žáků, jejich silné i slabé stránky, a stát se jejich zdrojem vnější motivace.

Znalosti o vzdělávání a podpoře nadaných dětí by mělo zahrnovat už vzdělávání budoucích učitelů, kteří by měli být kreativní a flexibilní a měli by uplatňovat nejnovější poznatky pedagogiky a psychologie. Jejich silnou stránkou by měla být empatie a pochopení pro individuální potřeby všech žáků. Při výchově nadaných jim je třeba zdůrazňovat, že i oni se musí naučit respektovat ostatní a vyslechnout si i jejich názor (Laznibatová, 2001, s. 140-146).

2.2.3 Vyhledávání nadaných dětí

Prvním krokem k zajištění celkové výchovně vzdělávací péče o nadané děti je jejich vyhledávání prostřednictvím takzvané identifikace a výběru nadaných. Oba tyto pojmy bývají laiky i odborníky zaměňovány nebo ztotožňovány. (Hříbková, 2009, s. 153-154)

1. Identifikace nadaných – je proces vyhledávání dětí s osobnostním potenciálem, předpoklady a chováním vyhovujícím požadavkům vstupu do speciální edukační nabídky určené nadaným dětem. Identifikace se zaměřuje především na dosud neodhalené, takzvané latentní (potenciální) nadání a děti zatím nepodávající v určité oblasti vysoké výkony. Většinou jde o děti předškolního nebo mladšího školního věku. Identifikace se u nás

provádí individuálně na žádost jejich rodičů nebo školy prostřednictvím vybraných pedagogicko-psychologických poraden.

2. Výběr nadaných – je způsob vyhledávání dětí, kde hlavním kritériem jsou aktuálně opakovaně podávané (manifestované, demonstrovány) mimořádné výkony v určité oblasti, na jejichž základě mohou být zařazeny do speciální edukační nabídky pro nadané. Výběr bývá realizován především u starších dětí, u nás například při jejich přechodu na vyšší stupeň v rámci jedné školy nebo při přijímacím řízení na náročnější typ školy, jako jsou víceletá gymnázia, školy s rozšířenou výukou některých předmětů a jiné.

Za nadané (talentované) dítě lze podle Hříbkové (2009, s. 45) považovat dítě, které:

1. projevuje vývojovou akceleraci, čímž je nápadné mezi svými vrstevníky;
2. podává určité výkony, ve srovnání s vrstevníky kvantitativně či kvalitativně výjimečné;
3. opakovaně u něj lze zjistit osobnostní potenciál pro mimořádné výkony, které zatím běžně neprojevuje.

Identifikaci nadaných lze provést psychologickými, pedagogicko-psychologickými, pedagogickými či laickými metody a jejich vzájemnými kombinacemi (Machů, 2010). V tomto procesu mohou vznikat nepřesnosti a chyby: při pozitivní chybě je i dítě bez nadání označeno jako nadané – takzvaná neúčinná identifikace, při negativní chybě není nadané dítě zachyceno – takzvaná neefektivní identifikace (Porter, 1999).

Jednou z nejstarších forem vyhledávání nadaných je doporučení učitelem, který žáky zná a může tak kvalifikovaně hodnotit jejich schopnosti, dovednosti i projevy při různých činnostech a situacích, kde hlavním kritériem je aktuální opakovaně podávaný mimořádný výkon žáka. O spolehlivosti této metody však lze pochybovat z důvodu subjektivity hodnocení v důsledku osobní zaujatosti učitele a jeho případné neznalosti problematiky nadání. (Hříbková, 2009, s. 166-168)

V našem výzkumu popsaném níže v praktické části této diplomové práce vycházíme z pojetí nadání ve smyslu vysoké intelektové schopnosti s demonstrováním výkonem. Kde „názory pedagogů jsou jedním z nejspolehlivějších ukazatelů nadání“ (Machů, 2010, s. 72). Naše metoda identifikace nadaných učitelem má však své limity zde výše naznačené. Podvýkonné nebo hodnotícím učitelem neoblíbené děti se zřejmě do našeho souboru nemusely dostat, ovšem v obou námi srovnávaných skupinách probíhalo hodnocení dětí shodně, proto i s ohledem na relativitu lidského faktoru a náhody, je naše srovnání obou skupin relevantní.

3 OBDOBÍ STŘEDNÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Objekty našeho výzkumu, popsaného níže v praktické části této práce, jsou nadané jedenáctileté děti, které jsou podle svého aktuálního věku vývojovými psychology řazeny do období takzvaného školního věku, který bývá v odborné literatuře dále členěn.

Langmeier s Krejčířovou (2006, s. 117) školní věk dělí pouze na dvě etapy:

1. mladší školní období začínající vstupem do školy, tedy od 6-7 let, a trvající do 11-12 let, kdy začíná pohlavní dospívání spojené s jeho i psychickými projevy;
2. období dospívání probíhající od 11 do 15 let.

Podle posledně zmíněných autorů jsou tedy respondenti našeho výzkumu ve svých jedenácti letech přesně na rozhraní těchto dvou období, proto pro jejich vývojové charakteristiky bude přesnější použít přístup Vágnerové (2005, s. 237), která období školního věku (období základní školy) člení na tři dílčí fáze:

1. Raný školní věk trvá od 6-7 let do 8-9 let.
2. Střední školní věk trvá od 8-9 let do 11-12 let.
3. Starší školní věk trvá přibližně do 15 let, tedy do ukončení povinné školní docházky. Z biologického hlediska jde o období pubescence, tedy první fáze dospívání.

Naši jedenáctiletí respondenti tedy patří do období středního školního věku navazujícího na raný školní věk počínající nástupem do školy a související změnou sociální role, podle Vágnerové (2005, s. 237), oficiálního vstupu do společnosti.

Střední školní věk trvá do jedenáctého až dvanáctého roku dítěte, tedy do přechodu dítěte na druhý stupeň základní školy, tedy do období staršího školního věku a začátku dospívání. Odborníci (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 117; Vágnerová, 2005, s. 237) o této etapě hovoří jako o fázi latence (podle Freuda) – období klidné přípravy na dospívání a fázi vytvoření horizontálního společenství – vrstevnických skupin s vlastní hierarchií a normami, jejichž narušitelům hrozí zavržení a sociální izolace. Jde v něm podstatě o poklidnou přípravu na příští, vývojově dynamičtější fázi dospívání. „Střední školní věk neobsahuje žádný významný mezník, biologický ani sociální“ (Vágnerová, 2005, s. 237).

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 118) toto období charakterizují z psychologického hlediska jako věk střízlivého realismu, který se z počátečního naivního realismu s postupujícím věkem a zkušenostmi školáka mění ke konci tohoto období v kritický realismus.

Střední školní věk je obdobím rozvoje regulace emocí. Děti už dovedou více kontrolovat své emoční projevy díky vyššímu stupni své emoční zralosti, ale kvůli tlaku vrstevnické skupiny odmítají tyto projevy. (Vágnerová, 2004, s. 166)

Školní věk je charakteristický vnučením **role žáka**, čímž dostává sebepojetí dítěte další dimenzi. Dítě je hodnoceno za svůj **výkon** a srovnáváno s ostatními dětmi, čímž získává určitou pozici z hlediska své školní úspěšnosti. Škola, jako instituce rozvíjející dětské osobnosti v zájmu společenských potřeb, má na děti významný socializační vliv. Škola svými nároky na děti stimuluje jejich další socializační rozvoj. Platné normy a **uznávané hodnoty** v prostředí školy jsou obecnějšího charakteru a mohou se lišit od norem a hodnot zažitých v rodině dítěte. Škola žádné děti nepřijímá bezpodmínečně, ale hodnotí je podle jejich chování a jimi podaných výkonů. (Vágnerová, 2004, s. 279)

Školní věk u dětí provázejí jejich zásadní vývojové změny i ve vnímání v rámci celkových rozvíjejících se poznávacích procesů. Školáci už **vnímají diferencovaně**, uvědomují si, že celek je tvořen z částí, jejichž vzájemný vztah je z hlediska jeho kvality velmi podstatný. Pro děti v jejich jedenácti letech není problém vnímat každou jednotlivou součást samostatně a současně také ve vztahu k celku, což se projevuje v jejich postoji k vnímané realitě i v jejich způsobu interpretace jimi vnímaných podnětů. V tomto období se dále proměňují postoje dětí k vnímaným skutečnostem, k takzvané decentraci související s počátkem určitého způsobu uvažování – konkrétních logických operací. **Percepce** u dětí už se tolik neváže k aktuálnímu stavu vnímaného objektu ani k jejich aktuálnímu úhlu pohledu, ale uvažují i o dalších možných variantách známých z jimi získaných zkušeností. Děti tohoto věku jsou charakteristické svým realistickým vztahem k poznávaným skutečnostem. (Vágnerová, 2004, s. 58)

Školní věk je obdobím snaživosti, rozvíjejícího se intelektu, získávání zkušeností a vztahu k pracovním povinnostem (Vágnerová, 2004, s. 238). Hlavním cílem uspět a prosadit se svým výkonem. Dítě se snaží něco dokázat se silnou potřebou ocenění svého výkonu. Jeho **školní prospěch má sociální hodnotu**. Dítě chce mít dobré hodnocení, učí se, aby přijatelnými výsledky uspokojilo rodiče a učitele. Ocenění autoritami je v tomto věku důležitější než samotný výsledek. (Vágnerová, 2005, s. 289)

Ve středním školním věku už se děti neučí pouze mechanicky, začínají učivo vnímat, chápat a třídit podle souvislostí, také si začínají uvědomovat rozdíly v kapacitě paměti jednotlivců (Vágnerová, 2004, s. 90).

Děti ve středním školním věku (od 9-10 let) už **kamarády** nepreferují jen podle společně sdílených aktivit jako dříve, ale i podle schopnosti vzájemné solidarity a pomoci. Při výběru kamarádů jsou důležité **vzájemné porozumění**, důvěrnost, rovnost a důvěra. Kamarád udrží tajemství, **lze mu věřit**, nezradí a pomáhá. (Vágnerová, 2005, s. 294)

Děti jsou v tomto období soutěživé, touží získat obdiv (sociální prestiž) za své výkony ve škole, ve sportu či za svůj vzhled nebo atraktivní vlastnictví. Děti pozitivně hodnoceného vrstevníka často přijímají jako **objekt identifikace a kamarádství** s ním jim zvyšuje prestiž. (Vágnerová, 2005, s. 297-298)

Dítě ve středním školním věku si uvědomuje, kdo je, jaké jsou jeho typické rysy a projevy, včetně svých odlišností od ostatních. Desetileté dítě už vnímá stabilitu své osobnosti i svou jedinečnost, zná své **pocity**, uvažování i svůj **vnější vzhled**. Dětskou identitu určuje také jeho příslušnost k určité sociální skupině a konkrétním, pro ně důležitým, lidem – objektům jeho identifikace s nimi. (Vágnerová, 2005, s. 306-309)

Identita jednotlivce je spjatá s příslušností k určité sociální skupině. Do deseti let dětem identifikační rámec i zázemí jednoznačně poskytuje jejich rodina. **Rodiče** jsou pro dítě stále modelem způsobu chování, zdrojem jistoty a bezpečí. Emoční přijetí, hodnocení a role získané dítětem v rodině, determinují i jeho příští rozvoj (Vágnerová, 2004, s. 262). Také vztah dítěte se sourozenci má i v jeho středním školním věku značný socializační význam. Nejvhodnějším prostředím pro pozitivní vývoj dítěte je bezesporu kompletní funkční rodina. (Vágnerová, 2005, s. 318-319)

Sociální kontrola a **hodnotové orientace** se vyvíjejí už od předškolního věku, školní dítě už má zvnitřněné sociální normy a základní hodnoty, ví už, co je či není žádoucí. Hodnoty, podle nichž děti regulují své úsilí, jsou zpočátku až „rozmarně nahodilé“, teprve později se stabilizují. Abstraktní hodnoty (jako například spravedlnost) děti plně chápou v následujícím vývojovém období (tedy až po 11-12 roce), kdy si budují **hodnotové hierarchie** s vrcholem ze základních životních hodnot zakotvených v přesvědčení o smyslu života. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 132).

Ve středním školním věku se pro děti kritériem správnosti stávají **hodnoty a normy** uznávané autoritami, institucemi či skupinami, ty pak považují za obecně platné, nerozdílně závazné pro všechny stejně. V tomto období dochází k změně pohledu na možnost **odměny**. Děti si přejí být pozitivně hodnoceny a ostatními přijímány, což je nutí brát v úvahu názory a

postoje jiných lidí, i za cenu vzdání se vlastního uspokojení. Tento postoj bývá označován jako „morálka hodného dítěte“ (podle Kohlberga). Školák se obvykle snaží plnit požadavky autorit, přičemž od nich vyžaduje projev ocenění. Školáci se s některými **normami a hodnotami** ztotožňují a míra zvnitřnění postupně vzrůstá, v důsledku toho se obvykle chovají v souladu s nimi, i když jim za jejich porušení aktuálně nehrozí žádné potrestání. Funkci jejich vnitřní kontroly plní pocity viny a nespokojenosti se sebou samými. (Vágnerová, 2005, s. 302)

Morálka dětí je řízena tradicí a autoritami, zvláště rodičů, učitelů a dalších osob. Přibližně od dvanácti až třinácti let pak dochází k dalšímu posunu rozumových schopností z úrovně konkrétních na úroveň formálních logických operací, což vede k zvýšené kritičnosti a většímu osamostatnění dětí. (Vágnerová, 2004, s. 332)

Někteří autoři zdůrazňují motivační aspekt dětského chování, **morálního uvažování** a s tím spojenou schopnost **empatie**. Školáci v 10-11 letech už jsou schopni brát v úvahu i potřeby ostatních lidí, diferencovat i podle vynaloženého úsilí, výhod či znevýhodnění daného jedince, a podobně. Děti ve středním školním věku už nebyvají tak egocentricky založené jako děti v mladším školním věku a čím dál víc si uvědomují potřebu respektovat i zájmy ostatních jednotlivců či skupin. Současně děti v tomto období začínají vyžadovat rovnost požadavků i hodnocení, uvědomují si a **ctí význam spravedlnosti a poctivosti**. Spravedlnost vnímají jako naprostou nivelizaci nároků i hodnocení. (Vágnerová, 2005, s. 303)

Ke konci středního školního věku, přibližně okolo 10. roku věku dětí, se začínají objevovat změny jejich postojů k autoritám. Pro děti začíná vzrůstat význam norem uznávaných vrstevnickou skupinou (třídou, oddílem, a podobně). Děti v tomto věku jsou už schopné diferencovat různé systémy norem, a proto si uvědomují, že v různých situacích se můžou či dokonce musí chovat jinak. Většinou už chápou, pro jakou situaci je jaké chování přiměřené, žádoucí a přijatelné. Děti už jsou schopny diferencované reakce, ovšem jen mimo zátěžové situace. (Vágnerová, 2005, s. 304)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Tento výzkum hodnotových preferencí nadaných jedenáctiletých dětí, na němž jsem pracovala pod vedením Mgr. Evy Machů, Ph.D., byl součástí projektu s názvem „Vliv sociálního prostředí na rozvoj osobnosti nadaných žáků“ řešeného v roce 2012 v rámci Interní grantové agentury Ústavu pedagogických věd Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně. K provedení našeho výzkumu nás inspirovala Evropská dlouhodobá studie těhotenství a dětství (European longitudinal study of pregnancy and childhood – dále jen ELSPAC), jelikož jsme získali jedinečnou možnost její data využít pro účely našeho výzkumu. Ústředním širším tématem projektu byl vliv sociálního prostředí na rozvoj osobnosti nadaných žáků pátých tříd běžných základních škol, proto náš výzkumný nástroj (pro možnost komparace dat sestavený výběrem otázek z historických dotazníků ELSPAC) obsahuje, kromě otázek relevantních pro zkoumání hodnot preferovaných nadanými, i další otázky týkající se sociálního prostředí nadaných. Vybraná data jsme pak srovnávali s daty studie ELSPAC ze školního roku 2002/2003 poskytnutými řešiteli studie ELSPAC.

ELSPAC je mezinárodní zdravotnická studie původně probíhající současně v sedmi zemích Evropy (Česká republika, Chorvatsko, ostrov Man, Rusko, Slovensko, Ukrajina, Velká Británie) sledující od roku 1991 průběh těhotenství, dětství a dospívání respondentů s cílem identifikovat biologické, psychologické, sociální a faktory vnějšího prostředí rozhodující o přežití a zdravém vývoji jedince. Iniciátorem studie ELSPAC byla Světová zdravotnická organizace. (Ťulák, 2010).

Data ELSPAC byla získána pomocí dotazníků vyplňovanými rodiči zkoumaných dětí: v osmnáctém až dvacátém týdnu těhotenství, šest týdnů po porodu, v šesti a osmnácti měsících věku dítěte, dále v jeho třech, pěti a osmi letech. V jedenácti, patnácti, osmnácti a devatenácti letech vyplňovaly „Dotazník dítěti E6“ i samotné zkoumané děti. V osmi, jedenácti, třinácti, patnácti, osmnácti a devatenácti letech zkoumané děti hodnotil prostřednictvím „Dotazníku pro učitele U11“ i jejich učitel, který konkrétní dítě tehdy učil a byl odůvodněných předpoklad, že dítě nejlépe znal.

V České republice výzkumný soubor původně zahrnoval děti z Brna (okolo 5500 rodin) a děti z okresu Znojmo (cca 1500 rodin) narozené v letech 1991-1992. Celkem v tomto ojedinelém mezinárodním projektu sdílejícím metodologii a sběr dat (pro možnost komparace výsledků jednotlivých zemí) takto bylo sledováno až 40 000 dětí (Ťulák, 2010).

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem našeho výzkumu bylo zjistit hodnotové preference současných nadaných jedenáctiletých dětí navštěvujících běžné páte třídy tuzemských základních škol a vybrané výsledky srovnat s preferencemi nadaných sledovaných studií ELSPAC ve školním roce 2002/2003 a vyhovujících námi navrženým kritériím.

Díličními cíli výzkumu bylo zjistit o zkoumaných nadaných dětech následující informace:

1. jaké hodnoty preferují u svých kamarádů;
2. jaké preferují životní hodnoty;
3. která z životních hodnot je pro ně úplně nejdůležitější;
4. jaké preferují profese, přání a odměny;
5. zda a jak se liší hodnotové preference obou srovnávaných souborů podle času a pohlaví.

4.2 Typ výzkumu

Hlavního výzkumného cíle jsme dosáhli pomocí kvantitativního typu výzkumu, který je charakteristický pro klasický pedagogický výzkum. Východiskem tohoto kvantitativního přístupu je pozitivismus a předpoklad existence jediné objektivní reality nezávislé na emocích a přesvědčeních výzkumníků (Chráska, 2007, s. 9).

4.3 Výzkumné problémy a stanovení hypotéz

Výzkumné problémy a následné věcné hypotézy výzkumu jsme stanovili po provedení předběžné teoretické analýzy vycházející z podrobného studia dostupných autorizovaných odborných zdrojů informací o aktuálním stavu poznání v dané oblasti (Chráska, 2007, s. 12).

4.3.1 Výzkumné problémy

Při formulování výzkumných problémů, jsme vycházeli z odborného vymezení tohoto pojmu, podle kterého výzkumný problém má být formulován jednoznačně a konkrétně pomocí tázací věty s možností empirického ověření a měl by vyjadřovat vztah mezi dvěma nebo více proměnnými (Chráska, 2007, s. 17).

1. Liší se podle času a pohlaví hodnoty preferované nadanými dětmi u jejich kamarádů?
2. Jsou preference životních hodnot nadaných rozdílné podle času a pohlaví?

4.3.2 Operacionalizace proměnných

Jako proměnné označujeme jevy nebo vlastnosti objektů vystupující ve výzkumu, mezi nimiž pak zkoumáme a ověřujeme existenci vzájemných vztahů. Proměnné mohou nabývat různých hodnot a mohou být takzvaně nezávisle nebo závisle proměnné. Jako nezávisle proměnnou označujeme pedagogický jev nebo vlastnost, která je příčinou nebo podmínkou vzniku další vlastnosti nebo jevu. Závisle proměnná je pak jev nebo vlastnost, vzniká jako výsledek působení nezávisle proměnné (Chráska, 2007, s. 16). Pro potřeby našeho výzkumu jsme zformulovali takzvané operacionalizované definice jednotlivých pojmů vystupujících v hypotézách tohoto výzkumu:

Nadaní žáci jsou v našem výzkumu ti žáci běžných pátých tříd českých základních škol, kteří ve školním roce realizovaného výzkumu dosáhli jedenácti let a byli hodnoceni svými učiteli v „Dotazníku pro učitele – U11“ nejvyšším možným stupněm (1 – velmi dobré) v otázce B1: „Jak byste hodnotil schopnosti sledovaného dítěte v porovnání s průměrnými schopnostmi dětí téhož věku?: a) čtenářské, b) literární, c) matematické, d) obecné znalosti a informovanost“ s pětistupňovou sestupnou škálou možných odpovědí; a zároveň nejvyšším stupněm (1 – velmi) v otázce 4. (B2): „Do jaké míry je, podle Vás, školní výkon dítěte ovlivněn: a) schopnostmi dítěte“ ze čtyřstupňové škály možností odpovědí. Jde tedy o žáky s demonstrováním nadáním identifikovaným jejich třídním učitelem obvykle velmi dobře seznámeným s projevy svých žáků. Při výběru souboru nadaných žáků jsme tedy použili metodu identifikace nadání zvanou jako nominace učitelem (více výše v podkapitole 2.2.3).

Hodnoty preferované u kamarádů jsou ty charakteristiky kamarádů seřazené nadanými respondenty v předloženém seznamu hodnot podle důležitosti, kterou jim oni sami přiřkládají. Baterie 21 seřazovaných hodnot a jedné volné možnosti odpovědi, pro možnost komparace výsledných dat obou souborů, pochází z historického „Dotazníku dítěti“ (E6) z ELSPAC z otázky C9, která má v našem dotazníku číslo 6 a je detailně popsána níže v podkapitole 4.5 Technika výzkumu.

Životní hodnoty byly respondentům předkládány k hierarchizaci v baterii 14 hodnot a jedné volné možnosti v „Dotazníku dítěti“ stejného původu jako předchozí kategorie hodnot a v dotazníku jsou pod číslem 7, jejichž úplný výčet je rovněž obsahem podkapitoly 4.5 Technika výzkumu. Celé doslovné znění našeho dotazníku je přílohou této práce.

4.3.3 Hypotézy výzkumu

Na základě poznatků o zkoumané problematice jsme zformulovali takzvané věcné hypotézy vypovídající o vztazích mezi zkoumanými jevy; takzvanými operacionalizovanými, měřitelnými, empiricky ověřitelnými proměnnými (Chráska, 2007, s. 69):

1. Hypotéza:

1H: Nadaní jedenáctiletí žáci 5. tříd ZŠ ve školním roce 2011/2012 u svých kamarádů považovali za důležité jiné hodnoty než nadaní žáci 5. tříd ZŠ (z ELSPAC) v roce 2002/2003. (otázka 6. C9 – „Co je pro tebe na kamarádech důležité?“)

2. Hypotéza:

2H: Nadané dívky ze skupiny žáků sledovaných v školním roce 2011/2012 preferovaly u svých kamarádů jiné hodnoty než nadané dívky ze skupiny ELSPAC ve školním roce 2002/2003. (6. C9)

3. Hypotéza:

3H: Nadaní chlapci ze skupiny žáků sledovaných v školním roce 2011/2012 preferovali u svých kamarádů jiné hodnoty než nadaní chlapci ze skupiny ELSPAC ve školním roce 2002/2003. (6. C9)

4. Hypotéza:

4H: Nadaní žáci 5. tříd ZŠ preferovali ve školním roce 2011/2012 jiné životní hodnoty než nadaní žáci 5. tříd ZŠ (z ELSPAC) v roce 2002/2003. (otázka 7. E1 – „Jak jsou pro tebe důležité následující věci?“)

5. Hypotéza:

5H: Nadané dívky ve školním roce 2011/12 preferovaly jiné životní hodnoty než nadané dívky (z ELSPAC) ve školním roce 2002/03. (7. E1)

6. Hypotéza:

6H: Nadaní chlapci v školním roce 2012 preferovali jiné životní hodnoty než nadaní chlapci (z ELSPAC) ve školním roce 2002/2003. (7. E1)

7. Hypotéza:

7H: Ve skupině nadaných z roku 2011/12 se hodnotové preference dívek liší od preferencí chlapců. (6. C9 + 7. E1)

8. Hypotéza:

8H: Ve skupině z roku 2002/03 (z ELSPAC) dívky preferovaly jiné hodnoty než chlapci. (6. C9 + 7. E1)

Hypotézy jsme ověřili Studentovým t-testem, pomocí něhož lze rozhodnout, zda dva soubory dat, získané měřením ve dvou různých skupinách objektů (respondentů, žáků), mají stejný aritmetický průměr. Nulovou hypotézu pak testujeme pomocí takzvaného kritéria „t“, jehož výslednou hodnotu srovnáváme s kritickou hodnotou testového kritéria pro zvolenou hladinu významnosti a patřičný počet stupňů volnosti. Více v kapitole Testování hypotéz.

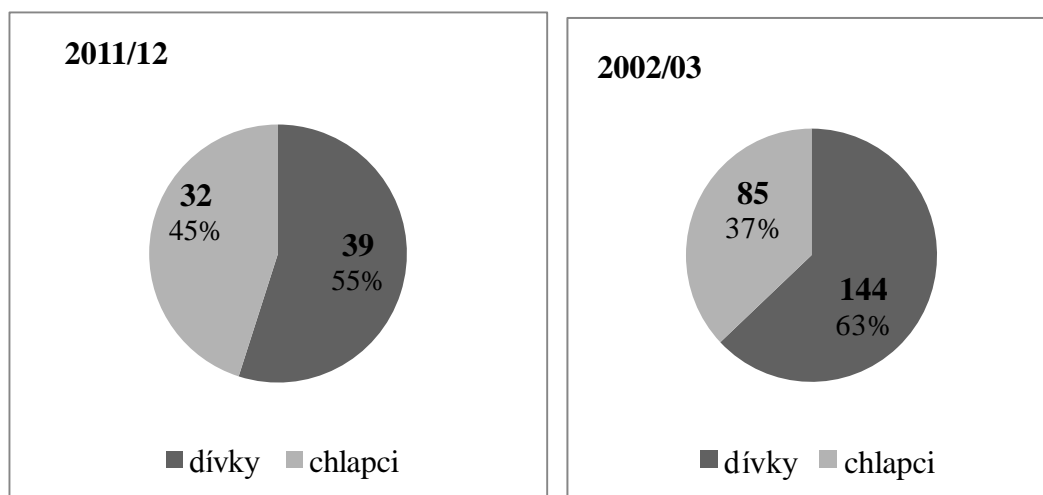
4.4 Výzkumný vzorek

Náš výzkumný soubor tvoří nadaní jedenáctiletí žáci 5. běžných tříd vybraných standardních českých základních škol. Jak už bylo uvedeno výše, náš soubor tvoří dvě skupiny respondentů, které jsme vybrali takzvaným záměrným výběrem (Chráska, 2007, s. 22) ze základního výzkumného souboru jedenáctiletých žáků 5. tříd základních škol v ČR.

Tabulka 1 – Počty respondentů podle času a jejich pohlaví

Nadané děti ve věku 11 let	Dívky	Chlapci	Celkem
rok 2011/2012	39	32	71
rok 2002/2003	144	85	229
Celkem	183	117	300

Obrázek 4 – Grafy rozložení obou srovnávaných souborů podle pohlaví respondentů

1. Výzkumný soubor ze školního roku 2011/2012 tvoří 71 nadaných žáků, z toho bylo 32 chlapců a 39 dívek.

Z celkem 861 dětí v červnu roku 2012 ve Zlínském kraji třídní učitelé vybrali 152 žáků splňujících naše původní širší kritéria (hodnocení učiteli ve vybraných položkách stupněm 1-2), kteří vyplnili námi předložené dotazníky. Dále jsme si pro potřeby našeho výzkumu stanovili

kritéria užšího výběru (jen hodnocení vybraných položek v „Dotazníku učitelů“ nejvyšším stupněm – 1), kterým vyhovovalo výše zmíněných 71 (tj. 9% z 861) žáků.

2. Výzkumný soubor ze školního roku 2002/2003 z ELSPAC tvoří 229 nadaných jedenáctiletých žáků, z toho bylo 85 chlapců a 144 dívek.

Z celkem 2157 dětí z Jihomoravského kraje účastnících se studie ELSPAC ve školním roce 2002/2003 byl u 1927 jedenáctiletých dětí vyplněn i Dotazník pro učitele – U11, z toho 1231 žáků učitelé hodnotili v určených položkách stupněm 1 a 2. Podle našich užších kritérií označili učitelé jako nadané (všech 5 námi sledovaných položek hodnotili nejvyšším možným stupněm) 259 žáků, z nichž však 30 nezodpovědělo většinu pro nás klíčových otázek, proto jsme je ze vzorku vyloučili. Dále pracujeme se souborem 229 (tj. 11% z 1927) žáků.

U obou výzkumných souborů byla zachována shodnost znaků nutná pro srovnávací analýzu. Nadaní žáci byli vybráni podle shodných kritérií, všichni žáci pocházeli z běžných nespecializovaných tříd českých základních škol, jako nadaní byli identifikováni na základě nominace jejich třídním učitelem a ve školním roce realizovaného výzkumu dosáhli jedenácti let věku.

4.5 Technika výzkumu

V kvantitativním typu výzkumu je obvyklý sběr dat pomocí dotazníků. Našimi výzkumnými nástroji byly dva dotazníky: 1. „Dotazník pro učitele – U11“ a 2. „Dotazník dítěti – E6“ zadávané ve školním roce 2002/2003 řešiteli studie ELSPAC a námi v červnu školního roku 2011/2012. Data z roku 2002/2003 zjištěná originálními dotazníky studie ELSPAC jsme získali v elektronické podobě od jejich řešitelů. Současná data jsme zjišťovali vlastními dotazníky vytvořenými výběrem relevantních otázek z dotazníků ELSPAC v identickém znění pro možnost srovnání (komparace) výsledných dat. Plné znění obou našich dotazníků je níže v přílohách této práce.

4.5.1 Dotazník pro učitele

Současně s dotazníky obdrželi učitelé i vytištěné „Instrukce k vyplňování dotazníků“, kde získali potřebné vstupní informace o našem výzkumu, o postupu identifikace nadaných dětí a zadání dotazníků těmto jimi vybraným žákům.

Ve studii ELSPAC byl „Dotazník pro učitele“ označený jako U11. Toto označení napovídá, že je zkratkou slova učitel a číslovka je věk sledovaných dětí. Pomocí níže zde uvedených

otázek tohoto dotazníku učitelé identifikovali své nadané jedenáctileté žáky. Ostatní otázky v dotazníku sloužily k dalším účelům výše uvedeného projektu IGA.

1. otázka byla: „Pohlaví sledovaného dítěte“, samozřejmě s možnostmi: dívka – chlapec.

2. otázka se ptá na „Věk sledovaného dítěte: (vypište číslovkou) .....“

3. otázka (B1) zní: „Jak byste hodnotil(a) schopnosti sledovaného dítěte v porovnání s průměrnými schopnostmi dětí téhož věku? (Možné odpovědi 1-5 nejsou ekvivalentní s pětistupňovou škálou používanou ke klasifikaci výkonu dítěte ve škole).“ S možnostmi odpovědí: 1 – velmi dobré, 2 – dobré, 3 – nepříliš dobré, 4 – špatné, 5 – neumí to vůbec.

Tabulka 2 – Zkoumané schopnosti pro identifikaci nadání (otázka 3. B1)

a) čtenářské schopnosti	1	2	3	4	5
b) literární schopnosti, sloh	1	2	3	4	5
c) matematické schopnosti	1	2	3	4	5
d) obecné znalosti, informovanost	1	2	3	4	5

4. otázka (B2) zněla: „Do jaké míry je, podle Vás, školní výkon dítěte ovlivněn následujícími faktory? Odpovězte na každou položku.“ S možnými odpověďmi: 1 – velmi, 2 – docela hodně, 3 – trochu, 4 – téměř vůbec.

Tabulka 3 – Faktory ovlivňující výkon dítěte ve škole podle učitele (otázka 4. B2)

a) Schopnostmi dítěte	1	2	3	4
b) Úsilím dítěte	1	2	3	4
c) Obtížností úkolu	1	2	3	4
d) Náhodou	1	2	3	4

4.5.2 Dotazník dítěti

Ve studii ELSPAC byl tento dotazník označený jako E6. Z hlediska hodnotových preferencí byla sledovanou otázkou v našem dotazníku pod číslem 6. (v historickém originále označená jako C9): „Co je pro tebe na kamarádech důležité?“ se škálou odpovědí: 1 – velmi důležité, 2 – dost důležité, 3 – ne moc důležité, 4 – vůbec na tom nezáleží (viz Tabulka 3):

Tabulka 4 – Baterie hodnot – charakteristik kamarádů

6a) Jejich vzhled	1	2	3	4
6b) Jejich věk	1	2	3	4
6c) Jejich zájmy a koníčky	1	2	3	4
6d) Jejich schopnosti a talent, to co umí	1	2	3	4
6e) To, jak jsou oblíbení	1	2	3	4
6f) To, ve které jsou třídě	1	2	3	4
6g) To, jaké mají známky ve škole	1	2	3	4
6h) Jejich rodina (jak Tě přijmou, jak se chovají)	1	2	3	4
6i) Majetek a společenské postavení jejich rodiny	1	2	3	4
6j) Jejich bydliště (např. vzdálenost, zajímavost)	1	2	3	4
6k) Věci, které máme společné	1	2	3	4
6l) To, co si o nich myslí ostatní lidé	1	2	3	4
6m) To, jak si spolu rozumíte	1	2	3	4
6n) To, jak se dokážou vzeprít jiným lidem	1	2	3	4
6o) To, jak dokážou bránit ostatní lidi	1	2	3	4
6p) Jejich spolehlivost	1	2	3	4
6q) To, co můžeš získat kamarádstvím s nimi	1	2	3	4
6r) To, jak jsou zábavní	1	2	3	4
6s) To, o čem mluví, tj. o jakých tématech	1	2	3	4
6t) To, jak mluví (tj. způsob projevu)	1	2	3	4
6u) To, co si o nich myslí Tvoji rodiče	1	2	3	4
6v) Něco jiného:	1	2	3	4

Další sledovanou otázkou byla 7. (E1): „**Pro každého člověka, aby se cítil dobře, je v životě důležité něco jiného. Zkus se zamyslet, zda a jak jsou pro tebe důležité následující věci:**“, s možnostmi odpovědi: 1 – velmi důležité, 2 – dost důležité, 3 – ne moc důležité, 4 – vůbec na tom nezáleží (viz tabulka níže):

Tabulka 5 – Baterie životních hodnot (otázka 7. E1)

7a) Výsledky a známky ve škole	1	2	3	4
7b) Vztahy s tvými učiteli	1	2	3	4
7c) To, že je důležité mít nějaké kamarády	1	2	3	4
7d) Vztahy s tvými spolužáky a kamarády	1	2	3	4
7e) Vztahy ve tvé rodině	1	2	3	4
7f) Tvé zdraví	1	2	3	4
7g) Tvé zájmy a koníčky	1	2	3	4
7h) To, jak vypadáš (tvá postava, pleť apod.)	1	2	3	4
7i) To, jak se oblékáš	1	2	3	4
7j) Peníze	1	2	3	4
7k) Tvůj domov a rodinný majetek	1	2	3	4
7l) Ježdění na výlety a na prázdniny	1	2	3	4
7m) Tvůj vlastní majetek (např. kolo, PC aj.)	1	2	3	4
7n) Sport	1	2	3	4
7o) Něco jiného:	1	2	3	4

Dále jsme se zabývali otázkou 8. (E2): „**Která z předchozích možností a. – n. je pro tebe úplně nejdůležitější ze všech?** Použij pouze písmenka a. – n. Napiš pouze jednu možnost.“

Otázka 9. (E3) zjišťovala nadanými dětmi preferované profese: „**Víš, čím bys chtěl/a být, až vyrosteš?** Pokud ano, popiš to, prosím.“

Otázka 10. (E6) zkoumala přání respondentů: „Na následující otázky, prosím, odpověz vlastními slovy: a. **Jaké je tvoje největší přání?**“

Otázka 11. (E7) byla: a. „**Co je nebo by bylo pro Tebe největší odměnou?**“

4.6 Předvýzkum

Před vlastním výzkumem jsme ověřili použitelnost historických dat pro následnost možnost jejich srovnávání se současnými. Náš dotazník jsme otestovali ve spolupráci s několika třídními učiteli na malém vzorku současných žáků splňujících naše kritéria a zkušebním porovnáním dat jsme si ověřili použitelnost našich metod pro námi zamýšlenou analýzu.

4.7 Realizace výzkumu, sběr a zpracování dat

Výzkum jsme zahájili na jaře roku 2012 kontaktem s panem docentem Kuklou, koordinátorem ELSPAC, od něhož jsme získali vzory dotazníků a elektronický záznam dat z roku 2002/03. Sběr současných dat jsme realizovali ve Zlínském kraji v červnu roku 2012 ve 29 běžných 5. třídách základních škol, jejichž vedení jsme oslovili s prosbou o spolupráci. Třídní učitelé obdrželi naše „Instrukce pro vyplňování dotazníků“ a dostatečné množství obou dotazníků, aby mohli vybrat všechny, podle jejich názoru, nadané jedenáctileté děti, kterým předali dotazníky k vyplnění. Sběr dat proběhl bez potíží a do konce školního roku se nám všechny dotazníky navrátily zpět (podrobnosti uvádím níže v podkapitole 5.1).

4.7.1 Zpracování dat

Data jednotlivých položek dotazníku jsme nejprve zaznamenali do souhrnných tabulek pod číselnými kódy v programu Microsoft Office Excel 2007, abychom s nimi mohli dále operovat v programu Statistica 10. Nejprve jsme data (škály) překódovali pro přehlednost vyhodnocování škál pomocí průměrů. V programu Excel jsme hodnotám možností odpovědí 1-4 přiřadili opačné číselné hodnoty. Nyní, čím je vyšší aritmetický průměr (index) četností voleb, tím významnější je výsledná pozice jednotlivých hodnot. S položkami v otázce 6. a 7. „něco jiného“ jsme statisticky dále nepracovali pro jejich, z hlediska četnosti a relevance, zanedbatelný výskyt v souboru. U otázek 9-11 jsme provedli jen deskripci současných dat.

5 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

5.1 Návratnost a použitelnost dotazníků

Jak už bylo uvedeno výše, data srovnávaná v našem výzkumu pocházejí ze dvou období. V roce 2012 jsme sběr dat prováděli osobně v základních školách ve Zlínském kraji. Data z roku 2002/2003 jsme získali v elektronické podobě přímo od českého koordinátora studie ELSPAC docenta Kukly a použili je pro náš výzkum s jeho souhlasem.

5.1.1 Dotazníky ze školního roku 2011/2012

Lze říci, že návratnost dotazníků námi rozdaných v červnu roku 2012 v základních školách ve Zlínském kraji byla stoprocentní. Všechny základní školy, které souhlasily s účastí v našem výzkumu a jejichž pověřeni zástupci od nás dotazníky k vyplnění přijali, nám je také všechny podle domluvy všechny vrátili. Samozřejmě některé dotazníky vyplněné nebyly, jelikož třídní učitelé pátých tříd měli za úkol vybrat ze své třídy vždy pouze nadané děti přesně podle k dotazníkům přiložených instrukcí (viz příloha níže PIII: Instrukce k vyplňování dotazníků pro učitele). Předem jsme počty nadaných v jednotlivých třídách neznali, proto jsme vytištěných dotazníků předávali vedením škol vždy raději větší množství. Jak už jsem uvedla výše, z celkového množství žáků 5. tříd – z 861 jedenáctiletých dětí, v červnu roku 2012 ve Zlínském kraji třídní učitelé vybrali 152 žáků splňujících naše původní širší kritéria (tj. hodnocení učiteli 1-2), kteří všichni zodpověděli otázky v námi předložených dotaznicích. Dále jsme pro potřeby našeho výzkumu stanovili kritéria užšího výběru (jen učitelovo hodnocení vybraných položek nejvyšším stupněm 1), na základě čehož jsme ze 152 použili k analýze jen 71 dotazníků, 32 vyplněných chlapci a 39 dívkami.

5.1.2 Dotazníky ze školního roku 2002/2003

Původního sběru dat jsme se osobně neúčastnili a informace máme jen zprostředkované. Ve studii ELSPAC vyplnilo dotazníky v roce 2002/2003 celkem 2157 jedenáctiletých dětí z Jihomoravského kraje, z toho u 1927 dětí byl vyplněn i Dotazník pro učitele (U11). Z toho 1231 žáků učitelé hodnotili stupněm 1 a 2 ve shodě s našimi původními širšími kritérii. Dále 259 žáků označili učitelé za nadané podle našich užších kritérií (ze všech 5 námi sledovaných položek hodnocení nejvyšším možným stupněm). 30 dětí však nezodpovědělo většinu otázek, proto jsme je ze vzorku vyloučili. Pro náš výzkum byla použitelná pouze data v elektronické podobě z 229 dotazníků vyplněných nadanými jedenáctiletými žáky 5. tříd běžných základních škol, z toho bylo 85 dotazníků vyplněno chlapci a 144 dívkami.

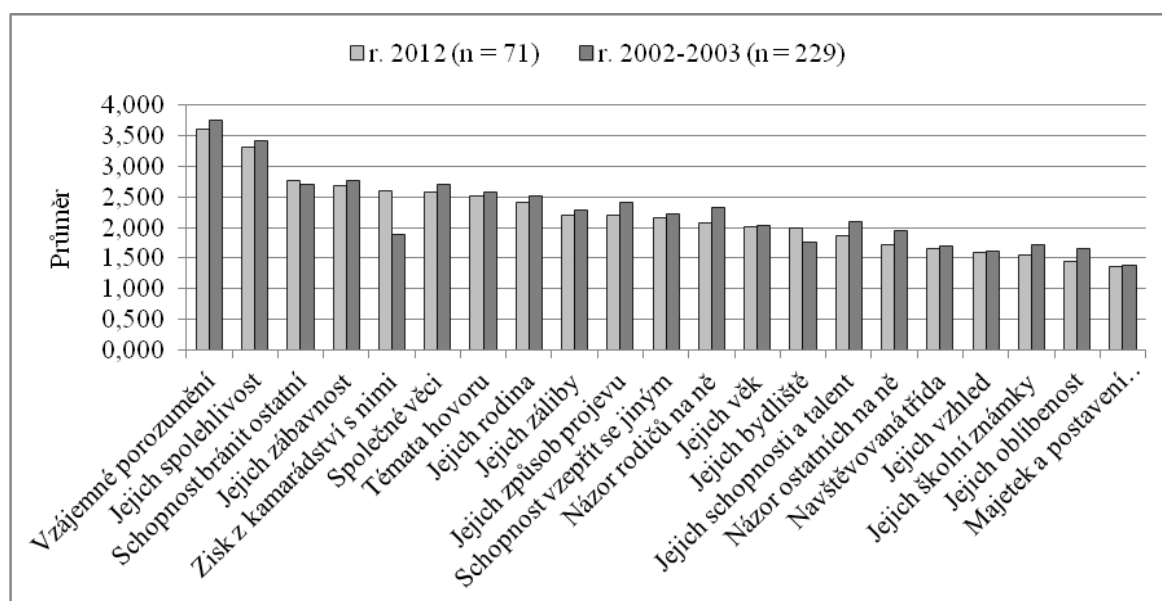
5.2 Hodnotové preference nadaných dětí ve věku 11 let

5.2.1 Hodnoty preferované nadanými jedenáctiletými dětmi u kamarádů

Tabulka 6 – Vyhodnocení otázky 6. (C9) : „Co je pro tebe na kamarádech důležité?“

Hodnoty preferované nadanými u kamarádů	Nadaní žáci 5. tříd ZŠ			
	r. 2011/12		r. 2002/03	
	Průměr	Pořadí	Průměr	Pořadí
6m) To, jak si spolu rozumíte	3,606	1.	3,751	1.
6p) Jejich spolehlivost	3,310	2.	3,415	2.
6o) To, jak dokážou bránit ostatní lidi	2,775	3.	2,703	4.
6r) To, jak jsou zábavní	2,690	4.	2,777	3.
6q) To, co můžeš získat kamarádstvím s nimi	2,606	5.	1,878	15.
6k) Věci, které máte společné	2,577	6.	2,699	5.
6s) To, o čem mluví, tj. o jakých tématech	2,521	7.	2,585	6.
6h) Jejich rodina (jak tě přijmou, jak se chovají)	2,408	8.	2,524	7.
6c) Jejich zájmy a koníčky	2,211	9.	2,284	10.
6t) To, jak mluví (tj. způsob projevu)	2,197	10.	2,410	8.
6n) To, jak se dokážou vzeprít jiným lidem	2,169	11.	2,231	11.
6u) To, co si o nich myslí tvoji rodiče	2,070	12.	2,332	9.
6b) Jejich věk	2,014	13.	2,044	13.
6j) Jejich bydliště (např. vzdálenost, zajímavost)	2,000	14.	1,751	16.
6d) Jejich schopnosti a talent, to, co umí	1,873	15.	2,100	12.
6l) To, co si o nich myslí ostatní lidé	1,718	16.	1,956	14.
6f) To, ve které jsou třídě	1,662	17.	1,690	18.
6a) Jejich vzhled	1,592	18.	1,616	20.
6g) To, jaké mají známky ve škole	1,549	19.	1,725	17.
6e) To, jak jsou oblíbení	1,451	20.	1,664	19.
6i) Majetek a společenské postavení jejich rodiny	1,366	21.	1,376	21.

Obrázek 5 – Graf srovnání preferencí hodnot důležitých u kamarádů

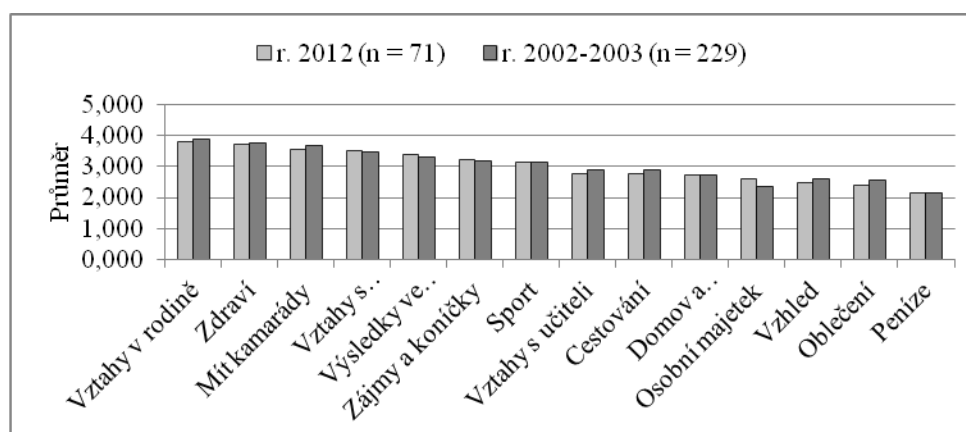
Obě skupiny nadaných shodně nejvíce preferovali při hodnocení kamarádů položku „to, jak si spolu rozumíte“ a jako druhou položku „jejich spolehlivost“. Nejvýraznější rozdíl je patrný u položky „to, co můžeš získat kamarádstvím s nimi“, která byla u skupiny nadaných z roku 2011/12 na 5. příčce, zato 2002/03 až na 15. pozici. Na poslední 21. pozici se umístila u obou skupin shodná položka „majetek a společenské postavení jejich rodiny“.

5.2.2 Životní hodnoty preferované nadanými dětmi ve věku 11 let

Tabulka 7 – Vyhodnocení otázky 7. (E1): „Pro každého člověka, aby se cítil dobře, je v životě důležité něco jiného. Jak jsou pro tebe důležité následující věci?“

Životní hodnoty	Nadaní žáci 5. tříd ZŠ			
	1 – r. 2011/12 (n=71)		2 – r. 2002/03 (n=229)	
	<i>Průměr</i>	<i>Pořadí</i>	<i>Průměr</i>	<i>Pořadí</i>
7e) Vztahy ve tvé rodině	3,817	1.	3,886	1.
7f) Tvé zdraví	3,718	2.	3,769	2.
7c) Mít nějaké kamarády	3,577	3.	3,703	3.
7d) Vztahy se spolužáky a kamarády	3,535	4.	3,489	4.
7a) Výsledky a známky ve škole	3,380	5.	3,319	5.
7g) Tvé zájmy a koníčky	3,211	6.	3,183	6.
7n) Sport	3,127	7.	3,127	7.
7b) Vztahy s tvými učiteli	2,789	8.	2,900	9.
7l) Ježdění na výlety a prázdniny	2,761	9.	2,904	8.
7k) Tvůj domov a rodinný majetek	2,732	10.	2,742	10.
7m) Tvůj vlastní majetek (kolo, PC aj.)	2,606	11.	2,336	13.
7h) To, jak vypadáš (postava, pleť aj.)	2,465	12.	2,594	11.
7i) To, jak se oblékáš	2,408	13.	2,572	12.
7j) Peníze	2,127	14.	2,144	14.

Obrázek 6 – Graf srovnání preference životních hodnot

Obě skupiny nadaných jedenáctiletých žáků shodně sestavili prvních sedm pozic žebříčku dotazníkem předložených životních hodnot. Nejvýše preferovali vztahy v rodině, před svým zdravím, kamarády a vztahy s nimi. Dále následovaly známky ve škole, před zájmy a sportem. Respondenti shodně zařadili položku „peníze“ na poslední 14. místo.

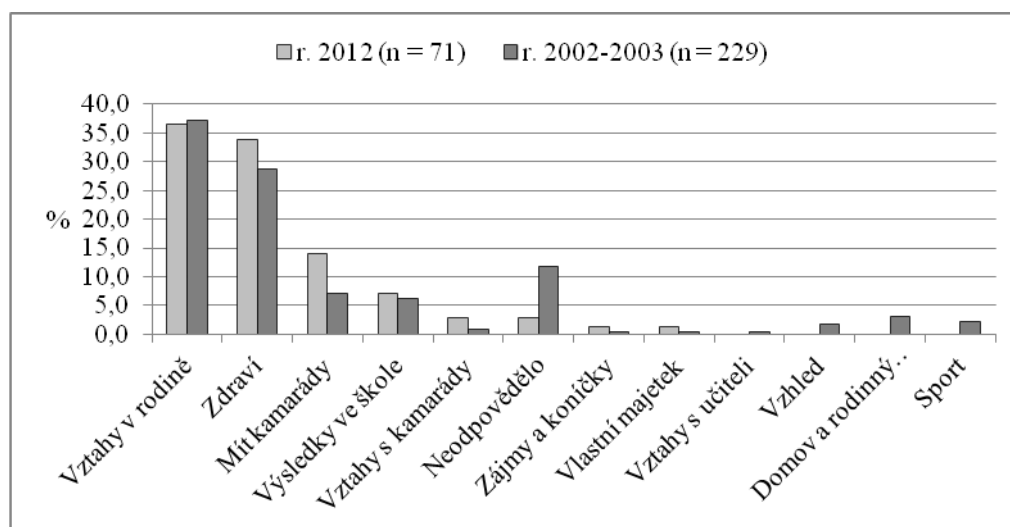
5.2.3 Nejdůležitější životní hodnota pro nadané jedenáctileté děti

Tabulka 8 – Vyhodnocení otázky 8. (E2): „Která z předchozích možností a. – n. je pro tebe úplně nejdůležitější ze všech?“

Nejdůležitější životní hodnota	Nadaní žáci 5. tříd ZŠ					
	1 – r. 2011/12 (n=71)			2 – r. 2002/03 (n=229)		
	Pořadí	Četnost	%	Pořadí	Četnost	%
8e) vztahy v rodině	1.	26	36,6	1.	85	37,1
8f) zdraví	2.	24	33,8	2.	66	28,8
8c) mít kamarády	3.	10	14,1	3.	16	7,0
8a) výsledky ve škole	4.	5	7,1	4.	14	6,1
8d) vztahy s kamarády	5.	2	2,8	8.	2	0,9
8g) zájmy a koníčky	6. – 7.	1	1,4	9. – 11.	1	0,4
8m) vlastní majetek	6. – 7.	1	1,4	9. – 11.	1	0,4
8k) domov a rodinný majetek	-	-	-	5.	7	3,1
8n) sport	-	-	-	6.	5	2,2
8h) vzhled	-	-	-	7.	4	1,8
8b) vztahy s učiteli	-	-	-	9. – 11.	1	0,4

Pro nadané žáky obou zkoumaných skupin byla shodně úplně nejdůležitější položka vztahy v rodině, na 2. místě jejich zdraví, na 3. mít kamarády a na 4. výsledky ve škole. Vlastní majetek pak byl výrazněji důležitější pro skupinu nadaných dětí v roce 2011/2012.

Obrázek 7 – Graf porovnání výsledných žebříčků hodnot nejdůležitějších pro nadané žáky

Celkem 111 nadaných jedenáctiletých dětí z celkově 300 dotázaných nejvíce preferenci udělilo možnosti „vztahy v rodině“. 2 žáci (2,8 %) v roce 2011/12 a 27 žáků (11,8 %) ve školním roce 2002/2003 otázku nezodpovědělo.

5.2.4 Profese, přání a odměny preferované nadanými ve věku 11 let

Preference v otázkách budoucí profese, přání a odměn jsme vyhodnotili u skupiny nadaných ve školním roce 2011/2012. Respondenti na otázky s touto tematikou odpovídali vlastními slovy, získali jsme tak data vhodnější spíše pro kvalitativní typ výzkumu. Slovní vyjádření jsme se snažili zařadit do kategorií a přiřadit jim kódy, což však bylo možné jen přibližně, jelikož jednotlivé odpovědi byly velmi různorodé, proto jsme od srovnání obou souborů upustili. Tabulky a grafy kvantitativního vyhodnocení otázek 9-11 z Dotazníku dítěti z roku 2011/12 jsou přílohou této práce.

Na 9. otázku „**Víš, čím bys chtěl/a být, až vyrosteš?**“ nejvíc – 25 žáků odpovědělo „nevím“. 6 dětí preferovalo práci lékaře a zdravotní sestry, 5 dětí odpovědělo „učitel“, 5 dětí „architekt“, 4 děti „hokejista“, 4 „veterinář“. Další profese byly zastoupeny jednotlivě.

Na 10. otázku „**Jaké je tvoje největší přání?**“ 14 žáků uvedlo „zdraví a štěstí“, 11 žáků si přeje cestovat, 10 odpovědělo, že neví. 8 žáků si přeje mít úspěch v práci, 5 úspěchy ve studiu. 5 žáků si přálo domácí zvíře, 3 děti úspěchy ve sportu.

Na 11. otázku „**Co je nebo by bylo pro Tebe největší odměnou?**“ 10 nadaných dětí odpovědělo, že neví. Pro 9 dětí by byla odměnou pochvala, 8 dětí za odměnu považují věcný dárek, 7 dětí rodinnou pohodu, pro 6 dětí je odměnou cestování, 5 dětí jako odměnu označilo přijetí na gymnázium.

5.3 Testování hypotéz

Pro ověření platnosti hypotéz jsme zformulovali tzv. statistické hypotézy, kde H_0 je nulová hypotéza (o neexistenci vztahu mezi proměnnými) a H_A je hypotéza alternativní (o vztahu proměnných). Prokáže-li statistická analýza, že H_0 lze odmítnout, platí H_A (Chráška, 2007, s. 69). Platnost hypotéz prověřil **Studentův t-test** rozhodující, zda dva soubory dat mají stejné aritmetické průměry (Chráška, 2007, s. 122). Hypotézy jsme testovali v programu Statistica 10. Platnost H_0 se testuje pomocí kritéria t, jehož výsledná hodnota je srovnána s kritickou hodnotou t pro zvolenou hladinu významnosti a patřičný počet stupňů volnosti.

1. Hypotéza:

1H: Nadaní jedenáctiletí žáci 5. tříd ZŠ ve školním roce 2011/2012 u svých kamarádů považovali za důležité jiné hodnoty než nadaní žáci 5. tříd ZŠ (z ELSPAC) v roce 2002/2003. (otázka 6. C9 – „Co je pro tebe na kamarádech důležité?“)

1H₀: Průměry (indexy) hodnot kamarádů jsou u nadaných jedenáctiletých dětí v roce 2011/2012 i v r. 2002/2003 stejné.

1H_A: Průměry (indexy) hodnot kamarádů jsou u nadaných žáků ve školním roce 2011/2012 a v roce 2002/2003 statisticky významně rozdílné.

Tabulka 9 – Testování 1. Hypotézy

Proměnná	t-testy; grupováno: zlin/brno (nadani_zaci_5_trid_2002+2012)										
	Průměr 1	Průměr 2	t	sv	p	Poč. plat 1	Poč. plat. 2	Sm.odch. 1	Sm.odch. 2	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
6a	1,591549	1,615721	-0,28119	298	0,778758	71	229	0,575139	0,649505	1,275322	0,232318
6b	2,014085	2,043668	-0,29489	298	0,768287	71	229	0,726891	0,742103	1,042292	0,857976
6c	2,211268	2,283843	-0,63589	298	0,525339	71	229	0,843725	0,839147	1,010940	0,927935
6d	1,873239	2,100437	-2,12540	298	0,034375	71	229	0,754597	0,796621	1,114483	0,602924
6e	1,450704	1,663755	-2,29912	298	0,022190	71	229	0,692588	0,678974	1,040505	0,810347
6f	1,661972	1,689956	-0,27697	298	0,781994	71	229	0,754864	0,740397	1,039459	0,814405
6g	1,549296	1,724891	-1,71533	298	0,087324	71	229	0,650027	0,782675	1,449771	0,068819
6h	2,408451	2,524017	-0,93970	298	0,348132	71	229	0,871410	0,915553	1,103878	0,637117
6i	1,366197	1,375546	-0,11319	298	0,909960	71	229	0,591353	0,613099	1,074900	0,736538
6j	2,000000	1,751092	2,43462	298	0,015494	71	229	0,774597	0,745784	1,078760	0,668402
6k	2,577465	2,698690	-0,97527	298	0,330220	71	229	1,009412	0,884093	1,303590	0,151372
6l	1,718310	1,956332	-2,17215	298	0,030633	71	229	0,813864	0,804492	1,023434	0,877553
6m	3,605634	3,751092	-1,99602	298	0,046842	71	229	0,643181	0,499176	1,660197	0,005724
6n	2,169014	2,231441	-0,51349	298	0,607986	71	229	0,940910	0,880425	1,142121	0,466329
6o	2,774648	2,703057	0,54547	298	0,585836	71	229	1,044676	0,940809	1,232991	0,256161
6p	3,309859	3,414847	-1,03317	298	0,302362	71	229	0,767027	0,742180	1,068077	0,706692
6q	2,605634	1,877729	5,32722	298	0,000000	71	229	1,062058	0,988035	1,155453	0,429618
6r	2,690141	2,777293	-0,76280	298	0,446187	71	229	0,871641	0,831512	1,098851	0,599543
6s	2,521127	2,585153	-0,55453	298	0,579635	71	229	0,808158	0,862446	1,138864	0,528967
6t	2,197183	2,410480	-1,71215	298	0,087909	71	229	1,022877	0,882120	1,344596	0,109100
6u	2,070423	2,331878	-2,05503	298	0,040748	71	229	0,883563	0,952322	1,161696	0,465679

Jak ukazuje tabulka testování 1. Hypotézy ověřilo, že statisticky významné rozdíly (červená čísla) mezi oběma skupinami nadaných žáků vykazují indexy u hodnot důležitých u kamarádů celkem v 7 položkách: 6d) schopnosti, 6e) oblíbenost, 6j) bydliště, 6l) názor ostatních, 6m) vzájemné porozumění, 6q) možnost zisku, 6u) názor tvých rodičů. U těchto hodnot (v tabulce s červenými čísly) tedy zamítáme nulovou hypotézu 1H₀ a přijímáme hypotézu alternativní 1H_A. U ostatních 14 hodnot platí nulová hypotéza, což znamená, že není rozdíl mezi preferencemi obou skupin.

2. Hypotéza:

2H: Nadané dívky ze skupiny žáků sledovaných v školním roce 2011/2012 preferovaly u svých kamarádů jiné hodnoty než nadané dívky ze skupiny ELSPAC ve školním roce 2002/2003.

2H₀: Průměry (indexy) hodnot kamarádů jsou u nadaných jedenáctiletých dívek v roce 2011/2012 i v r. 2002/2003 stejné.

2H_A: Průměry (indexy) hodnot kamarádů jsou u nadaných dívek ve školním roce 2011/2012 a v roce 2002/2003 statisticky významně rozdílné.

Tabulka 10 – Testování 2. Hypotézy.

Proměnná	t-testy: grupováno:zlin/brno (nadani_zaci_5_trid_2002+2012)										
	Skup. 1: 1 Skup. 2: 2 Vyloučit podmínku: v2=1										
	Průměr 1	Průměr 2	t	sv	p	Poč.plat. 1	Poč.plat. 2	Sm.odch. 1	Sm.odch. 2	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
6a	1,538462	1,694444	-1,36770	181	0,173101	39	144	0,554700	0,650742	1,376263	0,252307
6b	1,897436	2,131944	-1,78305	181	0,076254	39	144	0,753758	0,721755	1,090647	0,698117
6c	2,102564	2,298611	-1,32420	181	0,187106	39	144	0,852083	0,811455	1,102643	0,666577
6d	1,743590	2,062500	-2,40250	181	0,017294	39	144	0,637344	0,759267	1,419190	0,209263
6e	1,230769	1,680556	-3,79010	181	0,000205	39	144	0,426833	0,706145	2,736981	0,000546
6f	1,461538	1,694444	-1,98790	181	0,048331	39	144	0,554700	0,671891	1,467172	0,169204
6g	1,435897	1,722222	-2,17255	181	0,031114	39	144	0,598017	0,761343	1,620812	0,084222
6h	2,358974	2,659722	-2,00241	181	0,046733	39	144	0,742938	0,854140	1,321761	0,318341
6i	1,282051	1,388889	-0,99439	181	0,321362	39	144	0,510352	0,615773	1,455802	0,177994
6j	2,025641	1,847222	1,29392	181	0,197340	39	144	0,777553	0,760194	1,046192	0,821869
6k	2,692308	2,736111	-0,26810	181	0,788929	39	144	0,950176	0,892753	1,132778	0,591143
6l	1,692308	2,034722	-2,24574	181	0,025930	39	144	0,893068	0,831320	1,154071	0,541248
6m	3,615385	3,777778	-1,67646	181	0,095374	39	144	0,711388	0,479575	2,200391	0,000927
6n	1,923077	2,319444	-2,44421	181	0,015476	39	144	0,899843	0,897960	1,004197	0,947223
6o	2,512821	2,756944	-1,39448	181	0,164883	39	144	1,120897	0,925524	1,466750	0,113541
6p	3,333333	3,402778	-0,49964	181	0,617938	39	144	0,737468	0,778374	1,114012	0,716964
6q	2,615385	1,888889	3,97597	181	0,000101	39	144	1,138221	0,976014	1,360007	0,203393
6r	2,717949	2,805556	-0,58063	181	0,562211	39	144	0,856821	0,830181	1,065211	0,767664
6s	2,538462	2,597222	-0,39923	181	0,690193	39	144	0,822261	0,813517	1,021612	0,894392
6t	2,153846	2,416667	-1,66696	181	0,097251	39	144	0,812354	0,888937	1,197434	0,526383
6u	1,871795	2,437500	-3,51595	181	0,000554	39	144	0,863880	0,898474	1,081693	0,801894

Z tabulky výše je patrné, že celkem v 9 položkách (počet řádků s červenými čísly) byly zaznamenány statisticky významné rozdíly mezi dívkami preferovanými hodnotami u kamarádů: 6d) jejich schopnosti, 6e) oblíbenost, 6f) ročník ve škole, 6g) jejich známky, 6h) jejich rodina, 6l) co si o nich myslí ostatní, 6n) jak se dokážou vzeprít ostatním, 6q) s nimi spojená možnost zisku, 6u) mínění tvých rodičů o nich. V ostatních 12 položkách se statisticky významné rozdíly mezi preferencemi neprokázaly. V prvních 9 červených položkách tedy zamítáme $2H_0$ a přijímáme $2H_A$. V dalších 12 položkách $2H_0$ platí a odmítáme $2H_A$.

3. Hypotéza:

3H: Nadaní chlapci ze skupiny žáků sledovaných v školním roce 2011/2012 preferovali u svých kamarádů jiné hodnoty než nadaní chlapci ze skupiny ELSPAC ve školním roce 2002/2003.

3H₀: Průměry (indexy) hodnot kamarádů jsou u nadaných jedenáctiletých chlapců v roce 2011/2012 i v r. 2002/2003 stejné.

3H_A: Průměry (indexy) hodnot kamarádů jsou u nadaných chlapců ve školním roce 2011/2012 a v roce 2002/2003 statisticky významně rozdílné.

Tabulka 11 – Testování 3. Hypotézy.

Proměnná	t-testy: grupováno:zlin/brno (nadani_zaci_5_trid_2002+2012)											
	Skup. 1: 1 Skup. 2: 2 Vyloučit podmínku: v2=2											
	Průměr 1	Průměr 2	t	sv	p	Poč.plat 1	Poč.plat. 2	Sm.odch. 1	Sm.odch. 2	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly	
6a	1,656250	1,482353	1,34876	115	0,180064	32	85	0,601577	0,628902	1,092908	0,802863	
6b	2,156250	1,894118	1,71766	115	0,088551	32	85	0,677251	0,756299	1,247061	0,496087	
6c	2,343750	2,258824	0,46937	115	0,639692	32	85	0,827331	0,888457	1,153227	0,669915	
6d	2,031250	2,164706	-0,74995	115	0,454817	32	85	0,860771	0,857003	1,008814	0,940058	
6e	1,718750	1,635294	0,57580	115	0,565874	32	85	0,851351	0,633341	1,806935	0,035058	
6f	1,906250	1,682353	1,25463	115	0,212156	32	85	0,892961	0,848132	1,108506	0,694016	
6g	1,687500	1,729412	-0,25601	115	0,798397	32	85	0,692704	0,822138	1,408620	0,284579	
6h	2,468750	2,294118	0,85468	115	0,394507	32	85	1,015505	0,973745	1,087611	0,742310	
6i	1,468750	1,352941	0,88889	115	0,375918	32	85	0,671271	0,611514	1,204988	0,497226	
6j	1,968750	1,588235	2,54944	115	0,012106	32	85	0,782237	0,695121	1,266357	0,395147	
6k	2,437500	2,635294	-1,02492	115	0,307550	32	85	1,075759	0,870783	1,526196	0,132523	
6l	1,750000	1,823529	-0,48147	115	0,631094	32	85	0,718421	0,742846	1,069153	0,859548	
6m	3,593750	3,705882	-1,00374	115	0,317612	32	85	0,559918	0,530578	1,113656	0,682411	
6n	2,468750	2,082353	2,17482	115	0,031691	32	85	0,915260	0,833977	1,204428	0,498241	
6o	3,093750	2,611765	2,48092	115	0,014551	32	85	0,856074	0,964786	1,270104	0,459472	
6p	3,281250	3,435294	-1,03378	115	0,303408	32	85	0,812578	0,680460	1,426018	0,205997	
6q	2,593750	1,858824	3,52784	115	0,000603	32	85	0,979117	1,013633	1,071747	0,853245	
6r	2,656250	2,729412	-0,41276	115	0,680551	32	85	0,901947	0,836493	1,162620	0,578194	
6s	2,500000	2,564706	-0,34345	115	0,731886	32	85	0,803219	0,944244	1,381975	0,312692	
6t	2,250000	2,400000	-0,73156	115	0,465927	32	85	1,244342	0,875595	2,019635	0,012051	
6u	2,312500	2,152941	0,78703	115	0,432886	32	85	0,859013	1,017769	1,403781	0,289508	

Data v tabulce výše ukazují, že indexy (aritmetické průměry) hodnot preferovaných u kamarádů nadanými chlapci se neshodují pouze ve 4 položkách: 6j) jejich bydliště, 6n) jak se dokážou vzepřít ostatním, 6o) jak dokážou bránit ostatní, 6q) možnost zisku z kamarádství s nimi. V těchto 4 položkách tedy odmítáme nulovou hypotézu $3H_0$ a přijímáme alternativní hypotézu $3H_A$. V ostatních 17 položkách nejsou statisticky významné rozdíly, potvrdila se tak platnost $3H_0$, a proto zamítáme $3H_A$.

4. Hypotéza:

4H: Nadaní žáci 5. tříd ZŠ preferovali ve školním roce 2011/2012 jiné životní hodnoty než nadaní žáci 5. tříd ZŠ (z ELSPAC) v roce 2002/2003. (otázka 7. E1 – „Jak jsou pro tebe důležité následující věci?“)

4H₀: Průměry (indexy) životních hodnot jsou u nadaných jedenáctiletých žáků ve školním roce 2011/2012 i u nadaných žáků v r. 2002/2003 stejné.

4H_A: Průměry životních hodnot se u nadaných žáků v roce 2011/2012 a v r. 2002/2003 statisticky významně liší.

Tabulka 12 – Testování 4. Hypotézy.

Proměnná	t-testy; grupováno: zlin/brno (nadani_zaci_5_trid_2002+2012)										
	Skup. 1: 1 Skup. 2: 2										
	Průměr 1	Průměr 2	t	sv	p	Poč. plat 1	Poč. plat. 2	Sm.odch. 1	Sm.odch. 2	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
7a	3,380282	3,318777	0,66911	298	0,503946	71	229	0,594407	0,700029	1,386960	0,108407
7b	2,788732	2,899563	-1,13308	298	0,258090	71	229	0,735148	0,715401	1,055969	0,751396
7c	3,577465	3,703057	-1,63642	298	0,102808	71	229	0,668943	0,529017	1,598965	0,010657
7d	3,535211	3,489083	0,54223	298	0,588066	71	229	0,693459	0,604162	1,317451	0,135743
7e	3,816901	3,886463	-1,33777	298	0,181990	71	229	0,515748	0,331451	2,421231	0,000001
7f	3,718310	3,768559	-0,66906	298	0,503976	71	229	0,589990	0,541010	1,189268	0,345726
7g	3,211268	3,183406	0,30804	298	0,758270	71	229	0,583475	0,689193	1,395203	0,102225
7h	2,464789	2,593886	-1,10891	298	0,268363	71	229	0,752728	0,886624	1,387404	0,108065
7i	2,408451	2,572052	-1,43742	298	0,151647	71	229	0,803163	0,848273	1,115485	0,599756
7j	2,126761	2,144105	-0,16516	298	0,868928	71	229	0,735422	0,784288	1,137308	0,533491
7k	2,732394	2,742358	-0,07797	298	0,937901	71	229	0,877623	0,959256	1,194685	0,384363
7l	2,760563	2,903930	-1,33302	298	0,183544	71	229	0,783122	0,794406	1,029026	0,909867
7m	2,605634	2,336245	2,47029	298	0,014060	71	229	0,836299	0,792257	1,114271	0,549641
7n	3,126761	3,126638	0,00102	298	0,999191	71	229	0,909153	0,886862	1,050901	0,770494

Tabulka výše ukazuje, že statisticky významné rozdíly mezi oběma skupinami nadaných žáků vykazují indexy pouze u 1 hodnoty 7m) osobní majetek; v tomto bodě tedy zamítáme $4H_0$ a přijímáme $4H_A$ o rozdílu mezi oběma skupinami. V ostatních 13 položkách se potvrdila nulová hypotéza, že mezi preferencemi obou skupin nejsou signifikantní rozdíly.

5. Hypotéza:

5H: Nadané dívky ve školním roce 2011/12 preferovaly jiné životní hodnoty než nadané dívky (z ELSPAC) ve školním roce 2002/03.

5H₀: Průměry (indexy) životních hodnot jsou u nadaných jedenáctiletých dívek ve školním roce 2011/2012 i u nadaných dívek v r. 2002/2003 stejné.

5H_A: Průměry životních hodnot se u nadaných dívek v roce 2011/2012 a v r. 2002/2003 statisticky významně liší.

Tabulka 13 – Testování 5. Hypotézy.

Proměnná	t-testy; grupováno: zlin/brno (nadani_zaci_5_trid_2002+2012)										
	Skup. 1: 1 Skup. 2: 2 Vyloučit podmínku: v2=1										
	Průměr 1	Průměr 2	t	sv	p	Poč. plat 1	Poč. plat. 2	Sm.odch. 1	Sm.odch. 2	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
7a	3,307692	3,375000	-0,58292	181	0,560675	39	144	0,569110	0,657129	1,333239	0,303288
7b	2,794872	2,958333	-1,37845	181	0,169764	39	144	0,731958	0,635489	1,326650	0,241701
7c	3,794872	3,736111	0,65775	181	0,511536	39	144	0,409074	0,515306	1,586816	0,098449
7d	3,666667	3,493056	1,66132	181	0,098379	39	144	0,577350	0,579324	1,006847	1,000000
7e	3,846154	3,895833	-0,86050	181	0,390654	39	144	0,365518	0,306543	1,421787	0,145934
7f	3,717949	3,791667	-0,85135	181	0,395702	39	144	0,646803	0,424346	2,323284	0,000384
7g	3,205128	3,145833	0,48133	181	0,630866	39	144	0,522115	0,719059	1,896687	0,023392
7h	2,435897	2,763889	-2,19911	181	0,029137	39	144	0,717997	0,852689	1,410380	0,217508
7i	2,384615	2,750000	-2,57052	181	0,010959	39	144	0,781880	0,788909	1,018061	0,984855
7j	2,025641	2,131944	-0,79439	181	0,428008	39	144	0,584321	0,777719	1,771507	0,041896
7k	2,717949	2,708333	0,05898	181	0,953036	39	144	0,759110	0,937748	1,526027	0,129861
7l	2,692308	3,000000	-2,28969	181	0,023193	39	144	0,766188	0,738549	1,076248	0,737053
7m	2,410256	2,291667	0,83820	181	0,403022	39	144	0,818148	0,774371	1,116260	0,631806
7n	3,000000	3,125000	-0,77702	181	0,438160	39	144	1,000000	0,859948	1,352246	0,211818

Červená čísla v tabulce výše signalizují, že ve 3 položkách životních hodnot uznávaných nadanými dívkami: 7h) vzhled, 7i) styl oblékání a 7l) cestování jejich indexy vykazují statisticky významné rozdíly, proto zde odmítáme $5H_0$ a přijímáme $5H_A$. V ostatních 11 položkách se signifikantní rozdíly u indexů neprojeví, proto lze odmítnout $5H_A$ a přijímáme $5H_0$.

6. Hypotéza:

6H: Nadaní chlapci v školním roce 2012 preferovali jiné životní hodnoty než nadaní chlapci (z ELSPAC) ve školním roce 2002/2003.

6H₀: Průměry (indexy) životních hodnot jsou u nadaných jedenáctiletých chlapců ve školním roce 2011/2012 i u nadaných chlapců v r. 2002/2003 stejné.

6H_A: Průměry životních hodnot se u nadaných chlapců v roce 2011/2012 a v r. 2002/2003 statisticky významně liší.

Tabulka 14 – Testování 6. Hypotézy.

Proměnná	t-testy; grupováno:zlin/brno (nadaní_záci_5_trid_2002+2012)											
	Průměr 1	Průměr 2	t	sv	p	Poč.plat 1	Poč.plat 2	Sm.odch. 1	Sm.odch. 2	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly	
7a	3,468750	3,223529	1,62714	115	0,106444	32	85	0,621360	0,761835	1,503261	0,202471	
7b	2,781250	2,800000	-0,11190	115	0,911101	32	85	0,750672	0,828079	1,216867	0,547634	
7c	3,312500	3,647059	-2,54264	115	0,012331	32	85	0,820602	0,550019	2,225918	0,004161	
7d	3,375000	3,482353	-0,75036	115	0,454573	32	85	0,793116	0,647555	1,500097	0,148969	
7e	3,781250	3,870588	-0,92303	115	0,357925	32	85	0,659148	0,371235	3,152599	0,000033	
7f	3,718750	3,729412	-0,07856	115	0,937521	32	85	0,522671	0,696731	1,776940	0,073565	
7g	3,218750	3,247059	-0,21287	115	0,831803	32	85	0,659148	0,634445	1,079387	0,761834	
7h	2,500000	2,305882	1,09482	115	0,275882	32	85	0,803219	0,873192	1,181821	0,612665	
7i	2,437500	2,270588	0,93802	115	0,350202	32	85	0,840027	0,864488	1,059086	0,884254	
7j	2,250000	2,164706	0,50034	115	0,617792	32	85	0,879883	0,799510	1,211162	0,486149	
7k	2,750000	2,800000	-0,24045	115	0,810407	32	85	1,016001	0,997616	1,037197	0,866249	
7l	2,843750	2,741176	0,58383	115	0,560480	32	85	0,807600	0,861241	1,137253	0,703532	
7m	2,843750	2,411765	2,54864	115	0,012132	32	85	0,807600	0,820774	1,032890	0,950326	
7n	3,281250	3,129412	0,81832	115	0,414869	32	85	0,771859	0,935901	1,470225	0,228224	

Z údajů v tabulce výše je patrné, že ve 2 položkách indexů životních hodnot jsou mezi skupinami nadaných chlapců statisticky významné rozdíly: 7c) mít kamarády, 7m) vlastní majetek, proto v těchto položkách lze odmítnout $6H_0$ a přijmout $6H_A$. V ostatních 12 položkách hodnot se indexy statisticky významně neliší, proto je platná nulová hypotéza $6H_0$ a alternativní $6H_A$ zamítáme.

7. Hypotéza:

7H: Ve skupině nadaných z roku 2011/12 se hodnotové preference dívek liší od preferencí chlapců.

7H₀: Průměry (indexy) hodnot uznávaných dívkami i chlapci ve skupině 2011/12 jsou stejné

7H_A: Indexy hodnot uznávaných ve skupině z roku 2011/12 jsou podle pohlaví respondentů statisticky významně rozdílné.

Tabulka 15 – Testování 7. Hypotézy (otázka 6. C9)

Proměnná	t-testy; grupováno: U1 (nadani_zaci_5_trid_2002+2012) Skup. 1: 2 Skup. 2: 1 Vyloučit případy: 72:300										
	Průměr 2	Průměr 1	t	sv	p	Poč.plat 2	Poč.plat 1	Sm.odch. 2	Sm.odch. 1	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
6a	1,538462	1,656250	-0,85700	69	0,394409	39	32	0,554700	0,601577	1,176159	0,628900
6b	1,897436	2,156250	-1,50625	69	0,136567	39	32	0,753758	0,677251	1,238694	0,544219
6c	2,102564	2,343750	-1,20228	69	0,233364	39	32	0,852083	0,827331	1,060733	0,873505
6d	1,743590	2,031250	-1,61656	69	0,110538	39	32	0,637344	0,860771	1,824011	0,078468
6e	1,230769	1,718750	-3,13467	69	0,002527	39	32	0,426833	0,851351	3,978338	0,000076
6f	1,461538	1,906250	-2,56664	69	0,012442	39	32	0,554700	0,892961	2,591482	0,005661
6g	1,435897	1,687500	-1,64234	69	0,105069	39	32	0,598017	0,692704	1,341738	0,385950
6h	2,358974	2,468750	-0,52542	69	0,600978	39	32	0,742938	1,015505	1,868353	0,067379
6i	1,282051	1,468750	-1,33092	69	0,187596	39	32	0,510352	0,671271	1,730042	0,108189
6j	2,025641	1,968750	0,30593	69	0,760582	39	32	0,777553	0,782237	1,012086	0,962933
6k	2,692308	2,437500	1,05925	69	0,293178	39	32	0,950176	1,075759	1,281806	0,463049
6l	1,692308	1,750000	-0,29525	69	0,768687	39	32	0,893068	0,718421	1,545294	0,216158
6m	3,615385	3,593750	0,14003	69	0,889042	39	32	0,711388	0,559918	1,614226	0,173851
6n	1,923077	2,468750	-2,52289	69	0,013948	39	32	0,899843	0,915260	1,034561	0,912228
6o	2,512821	3,093750	-2,41017	69	0,018615	39	32	1,120897	0,856074	1,714386	0,126269
6p	3,333333	3,281250	0,28281	69	0,778170	39	32	0,737468	0,812578	1,214067	0,564846
6q	2,615385	2,593750	0,08480	69	0,932669	39	32	1,138221	0,979117	1,351401	0,392084
6r	2,717949	2,656250	0,29483	69	0,769012	39	32	0,856821	0,901947	1,108106	0,756701
6s	2,538462	2,500000	0,19816	69	0,843505	39	32	0,822261	0,803219	1,047976	0,901171
6t	2,153846	2,250000	-0,39172	69	0,696470	39	32	0,812354	1,244342	2,346329	0,012990
6u	1,871795	2,312500	-2,14423	69	0,035539	39	32	0,863880	0,859013	1,011364	0,983129

Tabulka 16 – Testování 7. Hypotézy (otázka 7. E1)

Proměnná	t-testy; grupováno: U1 (nadani_zaci_5_trid_2002+2012) Skup. 1: 2 Skup. 2: 1 Vyloučit případy: 72:300										
	Průměr 2	Průměr 1	t	sv	p	Poč.plat 2	Poč.plat 1	Sm.odch. 2	Sm.odch. 1	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
7a	3,307692	3,468750	-1,13839	69	0,258894	39	32	0,569110	0,621360	1,192049	0,601425
7b	2,794872	2,781250	0,07713	69	0,938742	39	32	0,731958	0,750672	1,051787	0,874308
7c	3,794872	3,312500	3,21906	69	0,001961	39	32	0,409074	0,820602	4,024031	0,000066
7d	3,666667	3,375000	1,79096	69	0,077685	39	32	0,577350	0,793116	1,887097	0,063169
7e	3,846154	3,781250	0,52487	69	0,601356	39	32	0,365518	0,659148	3,251986	0,000664
7f	3,717949	3,718750	-0,00565	69	0,995506	39	32	0,646803	0,522671	1,531390	0,225798
7g	3,205128	3,218750	-0,09718	69	0,922862	39	32	0,522115	0,659148	1,593795	0,171255
7h	2,435897	2,500000	-0,35480	69	0,723820	39	32	0,717997	0,803219	1,251478	0,506646
7i	2,384615	2,437500	-0,27423	69	0,784727	39	32	0,781880	0,840027	1,154267	0,668231
7j	2,025641	2,250000	-1,28498	69	0,203097	39	32	0,584321	0,879883	2,267500	0,017017
7k	2,717949	2,750000	-0,15204	69	0,879597	39	32	0,759110	1,016001	1,791342	0,087764
7l	2,692308	2,843750	-0,80876	69	0,421432	39	32	0,766188	0,807600	1,111019	0,750899
7m	2,410256	2,843750	-2,23431	69	0,028705	39	32	0,818148	0,807600	1,026292	0,949275
7n	3,000000	3,281250	-1,30344	69	0,196757	39	32	1,000000	0,771859	1,678511	0,141642

Podle nízkého výskytu červených údajů v tabulkách 15 a 16 výše je patrné, že ve většině položek srovnání indexů sledovaných hodnotových preferencí ukázalo, že mezi preferencemi dívek a chlapců ve skupině z roku 2011/12 nejsou statisticky významné rozdíly. V jejich případě je platná nulová hypotéza $7H_0$ a alternativní $7H_A$ lze zamítnout.

8. Hypotéza:**8H:** Ve skupině z roku 2002/03 (z ELSPAC) dívky preferovaly jiné hodnoty než chlapci.

(6. C9 + 7. E1)

8H₀: Průměry (indexy) hodnot uznávaných dívkami i chlapci ve skupině 2002/03 jsou stejné**8H_A:** Indexy hodnot uznávaných ve skupině z roku 2002/03 jsou podle pohlaví respondentů statisticky významně rozdílné.**Tabulka 17 – Testování 8. Hypotézy (otázka 6. C9)**

Proměnná	t-testy; grupováno: U1 (nadani_zaci_5_trid_2002+2012) Skup. 1: 2 Skup. 2: 1 Vyloučit případy: 1:71										
	Průměr 2	Průměr 1	t	sv	p	Poč.plat 2	Poč.plat 1	Sm.odch. 2	Sm.odch. 1	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
6a	1,694444	1,482353	2,412438	227	0,016641	144	85	0,650742	0,628902	1,070660	0,739540
6b	2,131944	1,894118	2,366506	227	0,018798	144	85	0,721755	0,756299	1,098014	0,618064
6c	2,298611	2,258824	0,345973	227	0,729683	144	85	0,811455	0,888457	1,198791	0,340017
6d	2,062500	2,164706	-0,937739	227	0,349375	144	85	0,759267	0,857003	1,274018	0,203576
6e	1,680556	1,635294	0,486542	227	0,627052	144	85	0,706145	0,633341	1,243118	0,276338
6f	1,694444	1,682353	0,119137	227	0,905272	144	85	0,671891	0,848132	1,593416	0,014435
6g	1,722222	1,729412	-0,067010	227	0,946632	144	85	0,761343	0,822138	1,166081	0,417761
6h	2,659722	2,294118	2,969067	227	0,003308	144	85	0,854140	0,973745	1,299668	0,168947
6i	1,388889	1,352941	0,427892	227	0,669135	144	85	0,615773	0,611514	1,013977	0,956675
6j	1,847222	1,588235	2,569867	227	0,010814	144	85	0,760194	0,695121	1,195990	0,371306
6k	2,736111	2,635294	0,833138	227	0,405643	144	85	0,892753	0,870783	1,051097	0,811628
6l	2,034722	1,823529	1,930690	227	0,054767	144	85	0,831320	0,742846	1,252388	0,260214
6m	3,777778	3,705882	1,053234	227	0,293354	144	85	0,479575	0,530578	1,224009	0,287996
6n	2,319444	2,082353	1,981370	227	0,048757	144	85	0,897960	0,833977	1,159326	0,461294
6o	2,756944	2,611765	1,128856	227	0,260150	144	85	0,925524	0,964786	1,086643	0,656475
6p	3,402778	3,435294	-0,319675	227	0,749509	144	85	0,778374	0,680460	1,308495	0,178522
6q	1,888889	1,858824	0,222004	227	0,824511	144	85	0,976014	1,013633	1,078572	0,684539
6r	2,805556	2,729412	0,668670	227	0,504385	144	85	0,830181	0,836493	1,015264	0,924583
6s	2,597222	2,564706	0,275081	227	0,783504	144	85	0,813517	0,944244	1,347209	0,117903
6t	2,416667	2,400000	0,137834	227	0,890493	144	85	0,888937	0,875595	1,030708	0,890118
6u	2,437500	2,152941	2,202926	227	0,028606	144	85	0,898474	1,017769	1,283181	0,190580

Tabulka 18 – Testování 8. Hypotézy (otázka 7. E1)

Proměnná	t-testy; grupováno: U1 (nadani_zaci_5_trid_2002+2012) Skup. 1: 2 Skup. 2: 1 Vyloučit případy: 1:71										
	Průměr 2	Průměr 1	t	sv	p	Poč.plat 2	Poč.plat 1	Sm.odch. 2	Sm.odch. 1	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
7a	3,375000	3,223529	1,58718	227	0,113863	144	85	0,657129	0,761835	1,344066	0,120806
7b	2,958333	2,800000	1,62386	227	0,105793	144	85	0,635489	0,828079	1,697959	0,005406
7c	3,736111	3,647059	1,23209	227	0,219191	144	85	0,515306	0,550019	1,139267	0,490456
7d	3,493056	3,482353	0,12923	227	0,897288	144	85	0,579324	0,647555	1,249428	0,242126
7e	3,895833	3,870588	0,55600	227	0,578761	144	85	0,306543	0,371235	1,466609	0,044492
7f	3,791667	3,729412	0,84074	227	0,401378	144	85	0,424346	0,696731	2,695809	0,000000
7g	3,145833	3,247059	-1,07416	227	0,283892	144	85	0,719059	0,634445	1,284518	0,210260
7h	2,763889	2,305882	3,89205	227	0,000131	144	85	0,852689	0,873192	1,048669	0,793903
7i	2,750000	2,270588	4,28640	227	0,000027	144	85	0,788909	0,864488	1,200781	0,335669
7j	2,131944	2,164706	-0,30479	227	0,760809	144	85	0,777719	0,799510	1,056823	0,763289
7k	2,708333	2,800000	-0,69785	227	0,485986	144	85	0,937748	0,997616	1,131762	0,512262
7l	3,000000	2,741176	2,40686	227	0,016890	144	85	0,738549	0,861241	1,359851	0,106836
7m	2,291667	2,411765	-1,10882	227	0,268681	144	85	0,774371	0,820774	1,123437	0,537191
7n	3,125000	3,129412	-0,03629	227	0,971084	144	85	0,859948	0,935901	1,184446	0,372653

Testování 8. hypotézy ukázalo (viz tabulky 17 a 18 výše), že většina indexů hodnot uznávaných chlapci i dívkami se statisticky významně neliší. V ostatních 9 případech statisticky významných rozdílů mezi indexy preferencí hodnot dívek a chlapců ve skupině z roku 2002/03 lze odmítnout $8H_0$ a přijmout alternativní hypotézu $8H_A$.

5.3.1 Platnost hypotéz

Z výsledků statistické srovnávací analýzy vyplývají následující závěry:

Platnost 1. hypotézy 1H – *Nadaní jedenáctiletí žáci 5. tříd ZŠ ve školním roce 2011/2012 u svých kamarádů považovali za důležité jiné hodnoty než nadaní žáci 5. tříd ZŠ (z ELSPAC) v roce 2002/2003* – **se potvrdila u 7** (tj. 1/3) hodnot: schopností, oblíbenosti, bydliště, názoru ostatních, vzájemného porozumění, možnost zisku, názor rodičů žáka. Platnost hypotézy se **nepotvrdila u 14** (tj. 2/3) hodnot. Což znamená, že většinu hodnot preferují nadaní jedenáctiletí žáci z obou srovnávaných skupin u svých kamarádů nerozdílně.

Platnost 2. hypotézy 2H – *Nadané dívky ze skupiny žáků sledovaných v školním roce 2011/2012 preferovaly u svých kamarádů jiné hodnoty než nadané dívky ze skupiny ELSPAC ve školním roce 2002/2003* – **se potvrdila u 9** hodnot kamarádů: jejich schopnosti, oblíbenost, ročník ve škole, jejich známky, jejich rodina, co si o nich myslí ostatní, jak se dokážou vzepřít ostatním, s nimi spojená možnost zisku, mínění rodičů o nich. Platnost této hypotézy se **nepotvrdila u 12** hodnot.

Platnost 3. hypotézy 3H – *Nadaní chlapci ze skupiny žáků sledovaných v školním roce 2011/2012 preferovali u svých kamarádů jiné hodnoty než nadaní chlapci ze skupiny ELSPAC ve školním roce 2002/2003* – **se potvrdila u 4** preferovaných hodnot kamarádů nadaných chlapců: jejich bydliště, jak se dokážou vzepřít ostatním, jak dokážou bránit ostatní, možnost zisku z kamarádství s nimi. Platnost hypotézy se **nepotvrdila u 17** hodnot. Lze říci, že většinu hodnot u kamarádů preferují chlapci z obou souborů nerozdílně.

Platnost 4. hypotézy 4H – *Nadaní žáci 5. tříd ZŠ preferovali ve školním roce 2011/2012 jiné životní hodnoty než nadaní žáci 5. tříd ZŠ (z ELSPAC) v roce 2002/2003* – **se potvrdila pouze u 1** životní hodnoty: osobní majetek. Platnost hypotézy se **nepotvrdila u 13** životních hodnot.

Platnost 5. hypotézy 5H – *Nadané dívky ve školním roce 2011/12 preferovaly jiné životní hodnoty než nadané dívky (z ELSPAC) ve školním roce 2002/03* – **se potvrdila u 3** život-

ních hodnot preferovaných nadanými dívkami: vzhled, styl oblékání a cestování. Platnost hypotézy se **nepotvrdila u 11 životních hodnot.**

Platnost 6. hypotézy 6H – *Nadaní chlapci v školním roce 2012 preferovali jiné životní hodnoty než nadaní chlapci (z ELSPAC) ve školním roce 2002/2003* – se **potvrdila u 2** životních hodnot preferovanými nadanými chlapci: mít kamarády, vlastní majetek. Platnost hypotézy se **nepotvrdila u 12 životních hodnot.**

Platnost 7. hypotézy 7H – *Ve skupině nadaných z roku 2011/12 se hodnotové preference dívek liší od preferencí chlapců* – se **potvrdila** pouze **u 5** hodnot kamarádů a **2** životních hodnot. Platnost hypotézy se **nepotvrdila u 16** hodnot kamarádů a **12** hodnot životních.

Platnost 8. hypotézy 8H – *Ve skupině z roku 2002/03 (z ELSPAC) dívky preferovaly jiné hodnoty než chlapci* – se **potvrdila** jen u **6** hodnot kamarádů a u **3** životních hodnot. Platnost této hypotézy se **nepotvrdila u 15** hodnot kamarádů a **11** životních hodnot.

5.4 Shrnutí výsledků výzkumu

Hlavním cíl našeho výzkumu, zjistit hodnotové preference současných nadaných jedenáctiletých žáků běžných 5. tříd ZŠ v ČR a srovnat je s preferencemi, podle shodných kritérií vybraných, respondentů studie ELSPAC z roku 2002/2003, se nám podařilo naplnit pomocí **splnění jednotlivých výzkumných dílčích cílů:**

1. jaké hodnoty preferují u svých kamarádů:

Tabulka 19 – Žebříček hodnot preferovaných současnými nadanými u jejich kamarádů

Vzájemné porozumění	1.
Spolehlivost	2.
Schopnost bránit ostatní lidi	3.
To, jak jsou zábavní	4.
Možnost zisku z kamarádství s nimi	5.
Společné věci	6.
Témata, o kterých mluví	7.
Chování jejich rodiny	8.
Jejich zájmy a koníčky	9.
Způsob jejich projevu	10.
Schopnost vzepřít se jiným lidem	11.

To, co si o nich myslí rodiče dotazovaných	12.
Jejich věk	13.
Jejich bydliště	14.
Jejich schopnosti a talent	15.
To, co si o nich myslí ostatní lidé	16.
To, ve které jsou třídě	17.
Jejich vzhled	18.
Jejich známky ve škole	19.
Jejich oblíbenost	20.
Majetek a společenské postavení jejich rodiny	21.

2. jaké preferují životní hodnoty:

Tabulka 20 – Preference životních hodnot současných nadaných dětí ve věku 11 let

Vztahy v jejich rodině	1.
Jejich zdraví	2.
Mít kamarády	3.
Vztahy se spolužáky a kamarády	4.
Výsledky a známky ve škole	5.
Jejich zájmy a koníčky	6.
Sport	7.
Vztahy s učiteli	8.
Cestování	9.
Jejich domov a rodinný majetek	10.
Jejich osobní majetek	11.
Jejich vzhled	12.
Jejich oblečení	13.
Peníze	14.

3. která z životních hodnot je pro ně úplně nejdůležitější:

Tabulka 21 – Nejdůležitější životní hodnota pro současné nadané děti ve věku 11 let

Vztahy v rodině	1.
Jejich zdraví	2.
Mít kamarády	3.
Výsledky ve škole	4.

Vztahy s kamarády	5.
Jejich zájmy a koníčky	6. – 7.
Osobní majetek	6. – 7.

4. Jaké preferují profese, přání a odměny:

Přesné žebříčky nebylo možné sestavit, jelikož dětem nebyly předloženy k seřazení předem stanovené seznamy variant, jako v předchozích otázkách. Možnost slovního vyjádření přineslo odpovědi velmi různorodé a nevyhraněné. Vyhodnocení je obsahem podkapitoly 5.2.4. a přibližné grafické sestavy jsou v příloze této práce.

5. zda a jak se liší hodnotové preference srovnávaných souborů podle času a pohlaví:

U většiny hodnotových preferencí obou srovnávaných skupin nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly. U hodnot preferovaných nadanými u kamarádů jsme zjistili statisticky významné rozdíly mezi skupinami nadaných v 7 položkách, což je jen 1/3 z celkových 21 hodnot. Nejvýraznější rozdíl jsme zjistili u položky „to, co můžeš získat kamarádstvím s nimi“, která se z 15. pozice u skupiny sledované v roce 2002/03 posunula u skupiny nadaných v roce 2011/12 už na 5. místo důležitosti. Obě skupiny shodně nejvíce preferovaly při hodnocení kamarádů položku „to, jak si spolu rozumíte“ a jako 2. „jejich spolehlivost“.

U preferencí životních hodnot jsme v našem souboru, kromě hodnoty „tvůj vlastní majetek“, nezjistili mezi skupinami nadaných z let 2002/03 a z roku 2011/12 statisticky významné rozdíly. Osobní majetek byl důležitější pro skupinu nadaných z roku 2011/12, jeho důležitost stoupla z historického 13. místa na současnou 11. příčku.

Ve srovnání obou skupin (mezi skupinami i uvnitř skupin) podle pohlaví respondentů se ve většině položek hodnotové preference chlapců a dívek významně nelišily. Pro dívky v současné skupině bylo důležitější „mít kamarády“ než pro chlapce, kteří oproti dívkám preferovali více „osobní majetek“. Ve skupině nadaných z roku 2002/03 byly položky: vzhled, oblečení a cestování důležitější pro dívky než pro chlapce.

Úplně nejdůležitější hodnotou v životě pro obě námi srovnávané skupiny byly shodně položky „vztahy ve tvé rodině“, na druhém místě „tvé zdraví“ a na třetím „mít kamarády“.

Nejvýraznější námi zjištěné rozdíly v hodnotových preferencích nadaných jedenáctiletých dětí svědčí o posunu směrem k preferenci osobního majetku a možnosti osobního zisku

z kamarádství. Závěry našeho výzkumu jsou platné jen pro tento specifický výzkumný vzorek, a proto je nelze zobecnit.

5.5 Diskuze

Je samozřejmé, že výsledky našeho výzkumu jsou platné jen pro námi sledovaný výzkumný soubor a není možné je zobecňovat. Také srovnání výstupů našeho výzkumu s jinými tematicky podobnými studii je problematické, jelikož každá z nich sleduje jiné aspekty hodnotových systémů. Kraus (2006) například bere v úvahu jednotlivé endogenní (vnitřní) a exogenní (vnější) činitele ovlivňující formování hodnot, za rozhodující pak považuje faktory exogenní: výchozí materiální podmínky, vlivy sociálních a výchovných institucí (rodiny, školy, médií) a dalších společenských faktorů (politických, ekonomických). V pojetí Řehákové (2001) jsou hodnoty uznávané jednotlivci determinovány jejich věkem, vzděláním, inteligencí a sociální pozicí. Také výsledky všech tří zahraničních studií zmiňovaných výše v kapitole *1.3.1.1 Výzkumy hodnotových preferencí nadaných zabývajících se přímo hodnotovými preferencemi nadaných respondentů* (podobně jako náš zde popisovaný výzkum) také z výše uvedených důvodů nelze srovnat s našimi výsledky. Zároveň by bylo velmi obtížné, ne-li dokonce nemožné, vyvodit relevantní závěry k otázce, zda a jak právě úroveň nadání dětí působí na jejich hodnotové preference.

Výsledky našeho výzkumu potvrdily výše uvedená zjištění Osecké (1991) a Sakových (2004), že mladá generace je dnes zaměřena více individualisticky a materiálně s důrazem na osobní prospěch.

Námi zjištěná trojice nejdůležitějších hodnot v životě jedenáctiletých dětí také potvrzuje výsledky výše zmíněného Bocanova (2011) výzkumu, který ukázal, že děti v tomto věku nejvýše preferují kamarády, rodinu a také výsledky ve škole, v našem výzkumu umístěné na páté pozici důležitosti.

V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání je uvedeno, že „Žáci docházejí k poznání, že zdraví je nejcennější hodnota v životě člověka“ (RVP ZV, 2007, s. 38), výsledky našeho výzkumu však ukazují, že námi sledovaní jedenáctiletí nadaní žáci za cennější než vlastní zdraví považují vztahy v rodině. Také podle Prudkého (2009, s. 287) je v současné společnosti České republiky „rodina“ na první pozici hodnotového žebříčku.

Přední pozice rodinných vztahů, vzájemného porozumění s kamarády a jejich spolehlivosti ve výsledných srovnáních hodnotových preferencí námi zkoumaných nadaných jedenáctiletých dětí ukazuje, že priority nadaných dětí jsou motivovány jejich základními lidskými potřebami sounáležitosti a bezpečí, které jsou společné nám všem.

5.6 Doporučení pro praxi

Rodina a škola má nejvíce možností ovlivnit rozvoj nadání dětí. Obecně se doporučuje více demokratický než autoritativní styl výchovy. Výchova nejen nadaných dětí vyžaduje pro jejich pozitivní rozvoj kreativní přístup nabízející dětem možnosti sebepoznání, formování zdravého realistického sebepojetí, jakož i schopnosti nezávislého cítění a samostatného myšlení. Důležité je posilovat zdravé sebevědomí dětí, protože někdy jejich strach odlišovat se od majority může potlačovat jejich životně důležité potřeby individuality.

Nadané děti jistě potřebují naši podporu. Poukazování na jejich výjimečnost jim, podle mého názoru, však víc škodí, než prospívá. Prohlubuje to jejich vnitřní pocit vlastní odlišnosti a tím i jejich neporozumění okolnímu světu. Zdůrazňování jejich výjimečnosti či dokonce podporování jejich pocitu nadřazenosti se naopak stává brzdou jejich pozitivního rozvoje i naplňování jejich základních lidských potřeb sounáležitosti, vzájemného porozumění, lásky a bezpečí – hodnot, jak ilustrují i výsledky našeho výzkumu, pro ně životně důležitých.

Hledejme a podporujme to, co nás všechny spojuje. Mějme na paměti, že každý z nás je individualita a neopakovatelný originál. Věnujme dětem, ale i ostatním lidem kolem sebe více pozornosti, laskavosti a tolerance. Obohatíme tak i sebe.

Rodičům i pedagogům doporučuji knihu manželů Eyrových (2007) *Jak naučit děti hodnotám* nabízející praktické náměty rodičům i vychovatelům pro výchovu předškolních, školních i dospívajících dětí k poznávání, osvojování a sdílení hlavních hodnot, jako jsou poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost, sebekázeň, věrnost, spolehlivost, úcta, láska, citlivost, vlídnost a spravedlnost. Stabilita skutečných zvnitřněných hodnot dětem pomáhá orientovat se v životě, činí je rezistentními vůči vnějším negativním tlakům a posiluje jejich vnitřní rovnováhu, svobodu a nezávislost.

ZÁVĚR

Hlavní cíl této diplomové práce jsem v otázce rozšíření svých poznatků a splnění požadavků pro absolvování studia snad splnila. O kvalitě a míře mé snahy přiblížit vám zkoumanou problematiku a zdůraznit její společenskou důležitost, rozhodnete vy, hodnotitelé a čtenáři.

V teoretické části jsem zachytila základní teoretická východiska této tematiky. V praktické části práce jsem sledovala hlavní výzkumný cíl zjistit hodnotové preference současných nadaných dětí ve věku 11 let z běžných 5. tříd základních škol a vybrané výsledky jsme srovnala s preferencemi dětí vybraných podle našich kritérií ze studie ELSPAC z roku 2002/03. Hlavního cíle výzkumu jsem dosáhla prostřednictvím splnění dílčích výzkumných cílů, čímž jsem zjistila o zkoumaných nadaných dětech následující informace:

1. *Hodnoty preferované u kamarádů:* 1. vzájemné porozumění, 2. jejich spolehlivost
2. *Preferované životní hodnoty:* 1. vztahy v rodině, 2. vlastní zdraví, 3. kamarádství
3. *Nejdůležitější životní hodnota:* vztahy v rodině
4. *Preferované profese:* lékař, učitel; *přání:* zdraví, štěstí, cestování; *odměny:* pochvala.
5. Preference hodnot obou skupin se podle času a pohlaví ve většině položek zásadně neliší

Podařilo se mi tak vyřešit stanovené výzkumné problémy spojené se srovnávací analýzou:

1. *Liší se podle času a pohlaví hodnoty preferované nadanými dětmi u jejich kamarádů?*

Nejvýraznější rozdíl byl u položky „to, co můžeš získat kamarádstvím s nimi“, která se z 15. pozice v roce 2002/03 posunula u skupiny současných nadaných už na 5. místo důležitosti.

2. *Jsou preference životních hodnot nadaných rozdílné podle času a pohlaví?*

Významný rozdíl z hlediska času byl u jediné položky „osobní majetek“, který byl důležitější pro současné nadané děti. Pro dívky v současné skupině bylo důležitější „mít kamarády“ než pro chlapce, kteří oproti dívkám preferovali více „osobní majetek“. Ve skupině nadaných z roku 2002/03 byl vzhled, oblečení a cestování důležitější pro dívky než pro chlapce.

U většiny položek hodnotových preferencí obou srovnávaných skupin nebyly zjištěny statisticky významné rozdíly ani v závislosti na čase ani na pohlaví respondentů. Naše závěry však platí jen pro tento náš výzkumný vzorek, a proto je nelze zobecnit.

Vleklá celospolečenská krize má svůj původ v krizi hodnot obecně, proto nabývá téma životních priorit na významu. Říká se, že v dětech je naše budoucnost. Jejich vývoj a život dnes, ovlivní příští podobu naší společnosti. Hodnoty, v jakémkoli významu tohoto pojmu, které dětem předáme, budou navždy tvořit teoretickou i praktickou základnu jejich reality.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BOCAN, Miroslav a kol., 2011. *Hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let* [online]. Národní Institut Děti a Mládeže. [cit. 2012-9-20]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/registr_detail.php?kod=&lang=CZ&id=236>.
- [2] CAKIRPALOGLU, Panajotis, 2004. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia. 427 s. ISBN 80-7220-195-6.
- [3] ČÁP, Jan a MAREŠ, Jiří, 2001. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 1. Praha: Portál. 655 s. ISBN 80-7178-463-X.
- [4] ČERNYŠEV, S. A., 2009. Сравнительный анализ ориентаций подростков и их родителей на социальное окружение. *Аналитика культурологии* [online]. Vyd. 3/15. [cit. 2012-09-11]. ISSN 1990-4045. Dostupné z: <http://analiculturolog.ru/component/k2/item/326-article_31.html%20/>.
- [5] DOČKAL, Vladimír, 2005. *Zaměřeno na talenty, aneb, Nadání má každý*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. 245 s. ISBN 80-7106-840-3.
- [6] DVOŘÁKOVÁ, Jana, 2008. *Morální usuzování: vliv hodnot, osobnosti a morální identity*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 149 s. ISBN 978-80-210-4751-8.
- [7] EYRE, Linda a EYRE, Richard M., 2007. *Jak naučit děti hodnotám*. Vyd. 2. Praha: Portál. 156 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-275-1.
- [8] FOŘTÍKOVÁ, Jitka, 2004. *Talent a nadání: jejich rozvoj ve volném čase*. Praha: IDM MŠMT. 60 s. ISBN 80-86784-03-7.
- [9] GÖBELOVÁ, Taťána, 2008. *Hodnotová výchova v pedagogické praxi*. Ostrava: Ostravská univerzita. 64 s. ISBN 978-80-7368-542-3
- [10] HŘÍBKOVÁ, Lenka, 2009. *Nadání a nadání: pedagogicko-psychologické přístupy, modely, výzkumy a jejich vztah ke školské praxi*. Vyd. 1. Praha: Grada. 255 s. Psyché. ISBN 978-80-247-1998-6.
- [11] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

- [12] JURÁŠKOVÁ, Jana, 2006. *Základy pedagogiky nadaných*. Vyd. 1. Praha: Institut pedagogicko-psychologického poradenství ČR. 131 s. ISBN 80-86856-19-4.
- [13] KRAUS, Blahoslav, 2006. *Středoškolská mládež a její svět na přelomu století*. Brno: Paido. 156 s. ISBN 80-7315-125-1.
- [14] KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 1994. *Mít pro co žít*. 1. vyd. Praha: Návrat domů. 94 s. ISBN 80-85495-33-3.
- [15] KUČEROVÁ, Stanislava, 1994. *Úvod do pedagogické antropologie a axiologie: určeno pro posl. ped. fak.* Dotisk 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 49 s. ISBN 80-210-0141-0.
- [16] KUČEROVÁ, Stanislava, 1996. *Člověk, hodnoty, výchova: kapitoly z filozofie výchovy*. Vyd. 1. Brno: vlastním nákladem. 231 s. ISBN 80-85668-34-3.
- [17] LANDAU, Erika, 2007. *Odvaha k nadání*. 1. vyd. Praha: Akropolis. 162 s. ISBN 978-80-86903-48-4.
- [18] LANGMEIER, Josef a KREJČÍŘOVÁ, Dana, 2006. *Vývojová psychologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Grada. 368 s. Psyché. ISBN 80-247-1284-9.
- [19] LAZNIBATOVÁ, Jolana, 2001. *Nadané dieťa: jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: Iris. 394 s. ISBN 80-8877-832-8.
- [20] LUBINSKI, David, SCHMIDT, David B., BENBOW, Camilla Persson, 1996. A 20-Year Stability Analysis of the Study of Values for Intellectually Gifted Individuals From Adolescence to Adulthood [online]. In *Journal of Applied Psychology*, roč. 81, č. 4, s. 443-451. [cit. 2012-07-25]. Dostupné z: <<http://www.vanderbilt.edu/Peabody/SMPY/StabilitySOV.pdf>>.
- [21] MACHŮ, Eva, 2010. *Nadaný žák*. 1. vyd. Brno: Paido. 124 s. ISBN 978-80-7315-197-3.
- [22] NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
- [23] NYTROVÁ, Olga a PIKÁLKOVÁ, Marcela, 2011. *Dialog mezi hodnotami, aneb, Hodnoty vyřčené a hodnoty žité*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 384 s. ISBN 978-80-7452-014-3.

- [24] OSECKÁ, Lída, 1991. *Typologie hodnotových hierarchií*. Československá psychologie, ročník 35. s. 127-134. ISSN 0009-0629.
- [25] PIIRTO, Jane, 2005. I Live in My Own Bubble: The Values of Talented Adolescents [online]. In *The Journal of Secondary Gifted Education*, roč. XVI, č. 2/3. s. 106-118. Dostupné z: <<http://personal.ashland.edu/jpiirto/I Live in my Own Bubble.pdf>>.
- [26] PORTER, Louise, 1999. *Gifted Young Children. A guide for teachers and parents*. Buckingham: Open University Press. ISBN 0335-20552-6.
- [27] PORTEŠOVÁ, Šárka, 2010. *Multidimenzionální modely talentu a nadání* [online]. Brno: Centrum rozvoje nadaných dětí. [cit. 2013-3-18]. Dostupné z: <<http://www.nadanedeti.cz/pro-psychology-talent-a-nadani-modely-talentu>>.
- [28] PRUDKÝ, Libor, 2004. *Hodnoty a normy v české společnosti - stav a vývoj v posledních letech*. Vyd. 1. Praha: Kabinet pro výchovu k demokratickému občanství, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy. 32 s. Studijní text pro učitele občanské výchovy; č. 1. Učební texty KVDO; 1. ISBN 80-7204-358-7.
- [29] PRUDKÝ, Libor a kol., 2009. *Inventura hodnot: výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Vyd. 1. Praha: Academia. 341 s. Novověk; sv. 6. Dostupné také z: <<http://eknihy.nkp.cz/search/handle/uuid:b57f082e-e38d-11e0-ba12-001e4ff27ac1>>. ISBN 978-80-200-1751-2.
- [30] *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*, 2007 [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický. 126 s. [cit. 2012-09-18]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf>.
- [31] ŘEHÁKOVÁ, Blanka, 2001. *Změny hodnot v České republice a Inglehartova hodnotová typologie*. In Sborník prací fakulty sociálních studií brněnské univerzity. Sociální studia 6. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-2623-5.
- [32] ŘÍČAN, Pavel, 2005. *Psychologie: příručka pro studenty*. Vyd. 1. Praha: Portál. 286 s. ISBN 80-7178-923-2.
- [33] SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína, 2012. *Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže od roku 2007* [online]. Insoma. [cit. 2012-09-26]. 127 s. Dostupné z: <http://www.insoma.cz/Studie_MSMT_2006_fin.pdf>.

- [34] SAK, Petr, SAKOVÁ, Karolína, 2004. *Mládež na křižovatce*, Praha: Svoboda servis. 240 s. ISBN 80-86320-33-2.
- [35] SAK, Petr, 2000. *Proměny české mládeže (česká mládež v pohledu sociologických výzkumů)*. Praha: Petrklíč. 292s. ISBN: 80-7229-042-8.
- [36] SLEJŠKA, Dragoslav, 1990. *Vývojové procesy lidských hodnot a naše doba: (příspěvek k poznání základů axiologické dynamiky)*. Praha: Sociologický ústav ČSAV. 142 s. ISBN 80-7007-015-3.
- [37] SMÉKAL, Vladimír, 2009. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadlení vědomí a jednání*. 3. vyd. Brno: Barrister & Principal. 523 s. Studium. ISBN 978-80-87029-62-6.
- [38] ŤULÁK, Jan. ELSPAC: O nás. *Muni.cz* [online]. ©2009-2010 [cit. 2012-09-25]. Dostupné z: <http://www.sci.muni.cz/elspac/www/cs/o_nas>.
- [39] VACEK, Pavel, 2008. *Rozvoj morálního vědomí žáků: metodické náměty k realizaci průřezových témat*. Vyd. 1. Praha: Portál. 126 s. ISBN 978-80-7367-386-4.
- [40] VÁGNEROVÁ, Marie, 2004. *Základy psychologie*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.
- [41] VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- [42] WAISOVÁ, Šárka, 2010. Změna hodnotových preferencí české společnosti a tvůrců zahraniční politiky jako jeden z předpokladů transformace české zahraniční politiky [online]. In: *Sociální studia*. Brno: FSS MU, 4/2010. S. 145–157. [cit. 2013-02-26]. ISSN 1214-813X. Dostupné z: <<http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/110215114549.pdf>>.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1	str. 26
Obrázek 2	str. 26
Obrázek 3	str. 27
Obrázek 4	str. 42
Obrázek 5	str. 48
Obrázek 6	str. 49
Obrázek 7	str. 50
Obrázek 8	Příloha P IV
Obrázek 9	Příloha P IV
Obrázek 10	Příloha P IV

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	str. 42
Tabulka 2	str. 44
Tabulka 3	str. 44
Tabulka 4	str. 45
Tabulka 5	str. 45
Tabulka 6	str. 48
Tabulka 7	str. 49
Tabulka 8	str. 50
Tabulka 9	str. 52
Tabulka 10	str. 53
Tabulka 11	str. 54
Tabulka 12	str. 55
Tabulka 13	str. 55
Tabulka 14	str. 56
Tabulka 15	str. 57
Tabulka 16	str. 57
Tabulka 17	str. 58
Tabulka 18	str. 58
Tabulka 19	str. 60
Tabulka 20	str. 61
Tabulka 21	str. 61
Tabulka 22	Příloha P IV
Tabulka 23	Příloha P IV
Tabulka 24	Příloha P IV

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Dotazník dítěti

P II: Dotazník pro učitele

P III: Instrukce k vyplňování dotazníků pro učitele

P IV: Vyhodnocení vybraných otázek z Dotazníku dítěti z r. 2011/2012

- Na otázky, které jsou zaměřeny na Tvoje názory a postoje, odpovídej, prosím, zcela samostatně. **Zajímá nás právě Tvůj názor.**
- Tento dotazník je jen pro Tebe. Vyplň ho, prosím, co nejpečlivěji. Pokud na některé otázky nebudeš chtít odpovědět, nechej je nevyplněné. Pokud budeš mít k nějaké otázce jiné výhrady nebo komentáře, napiš je také. **Za vyplnění Ti předem moc děkujeme.**

SEKCE Ty a Tvé pocity

1. (C 2) Co bys řekl/a o škole? (Zakroužkuj vše, co platí.)

Možné odpovědi: 1 - vždycky
                                  2 - skoro vždycky
                                  3 - někdy
                                  4 - nikdy

a. Dává mi možnost něco se naučit a objevovat nové věci	1	2	3	4
b. Je to nuda	1	2	3	4
c. Bojím se učitelů	1	2	3	4
d. Nechávám ostatní děti, aby ode mě opisovaly	1	2	3	4
e. Bojím se svých spolužáků	1	2	3	4
f. Bojím se jiných dětí ve škole	1	2	3	4
g. Mám strach ze špatných známek	1	2	3	4
h. Mám strach z některých předmětů	1	2	3	4
i. Těším se na své učitele	1	2	3	4
j. Těším se na své spolužáky	1	2	3	4
k. Těším se na vyučování, škola mě baví	1	2	3	4

2. (C 3) Chodíš rád/a do školy?

- 1 většinou ano
 2 někdy
 3 málokdy
 4 nikdy

3. (C 6) Jak se cítíš ve skupině stejně starých dětí?

Zakroužkuj jen jednu z možností:

- 1 jsem ctěn/a
 2 jsem uznáván/a
 3 jsem přijímán/a
 4 jsem tolerován/a (berou mě takového, jaký jsem)
 5 jsem trpěn/a
 6 jsem odmítán/a
 7 neplatí nic z uvedeného

Pokud jsi odpověděl/a 7), zkus popsat své postavení ve skupině:

.....
 .....
 .....

4. (C 7) Jak se cítíš ve společnosti ostatních lidí?

Zakroužkuj pouze jednu možnost:

- 1 jsem raději s dětmi Tvého věku
- 2 jsem raději s mladšími dětmi
- 3 jsem raději se staršími dětmi
- 4 jsem raději s dospělými
- 5 cítím se nejlíp, když jsem sám/sama
- 6 je mi to jedno
- 7 neplatí nic z uvedeného

Pokud jsi odpověděl/a 7), zkus popsat, jak se ve společnosti ostatních lidí cítíš:

5. (C 8) Zajímají nás Tvoji kamarádi.

a. Kolik velmi dobrých kamarádů máš ..... (uveď číslem)

b. Kdo jsou Tví kamarádi?

- 1 moji kamarádi jsou převážně chlapci
- 2 moji kamarádi jsou převážně dívky
- 3 moji kamarádi jsou chlapci i dívky
- 4 nemám žádné kamarády

6. (C 9) Co je pro Tebe na kamarádech důležité?

Možné odpovědi: 1 - velmi důležité
2 - dost důležité
3 - ne moc důležité
4 - vůbec na tom nezáleží

a. Jejich vzhled	1	2	3	4
b. Jejich věk	1	2	3	4
c. Jejich zájmy a koníčky	1	2	3	4
d. Jejich schopnosti-a talent, to co umí	1	2	3	4
e. To, jak jsou oblíbení	1	2	3	4
f. To, ve které jsou třídě	1	2	3	4
g. To, jaké mají známky ve škole	1	2	3	4
h. Jejich rodina (jak Tě přijmou, jak se chovají)	1	2	3	4
i. Majetek a společenské postavení jejich rodiny	1	2	3	4
j. Jejich bydliště (např. vzdálenost, zajímavost)	1	2	3	4
k. Věci, které máme společné	1	2	3	4
l. To, co si o nich myslí ostatní lidé	1	2	3	4
m. To, jak si spolu rozumíte	1	2	3	4
n. To, jak se dokážou vzepřít jiným lidem	1	2	3	4
o. To, jak dokážou bránit ostatní lidi	1	2	3	4
p. Jejich spolehlivost	1	2	3	4
q. To, co můžeš získat kamarádstvím s nimi	1	2	3	4
r. To, jak jsou zábavní	1	2	3	4
s. To, o čem mluví, tj. o jakých tématech	1	2	3	4
t. To, jak mluví (tj. způsob projevu)	1	2	3	4

- u. To, co si o nich myslí Tvoji rodiče 1 2 3 4
 v. Něco jiného: 1 ano 2 ne

Pokud ano, napiš co to je a zakroužkuj, jak je to důležité:

	velmi důležité	dost důležité	ne moc důležité
.....	1	2	3
.....	1	2	3
.....	1	2	3

SEKCE Něco o Tobě

7. (E 1) Pro každého člověka, aby se cítil dobře, je v životě důležité něco jiného.

Zkus se zamyslet, zda a jak jsou pro Tebe důležité následující věci:

- Možné odpovědi: 1 - velmi důležité
 2 - dost důležité
 3 - ne moc důležité
 4 - vůbec ne důležité

a. Výsledky a známky ve škole	1	2	3	4
b. Vztahy s Tvými učiteli	1	2	3	4
c. To, že je důležité mít nějaké kamarády	1	2	3	4
d. Vztahy s Tvými spolužáky a kamarády	1	2	3	4
e. Vztahy ve Tvé rodině	1	2	3	4
f. Tvé zdraví	1	2	3	4
g. Tvé zájmy a koníčky	1	2	3	4
h. To, jak vypadáš (tvá postava, pleť apod.)	1	2	3	4
i. To, jak se oblékáš	1	2	3	4
j. Peníze	1	2	3	4
k. Tvůj domov a rodinný majetek	1	2	3	4
l. Ježdění na výlety a na prázdniny	1	2	3	4
m. Tvůj vlastní majetek (např. kolo, počítač aj.)	1	2	3	4
n. Sport	1	2	3	4
o. Něco jiného	1 ano	2 ne		

Pokud ano, napiš co to je a zakroužkuj, jak je to pro Tebe důležité:

	velmi důležité	dost důležité	ne moc důležité
.....	1	2	3
.....	1	2	3
.....	1	2	3
.....	1	2	3
.....	1	2	3

8. (E 2) **Která z předchozích možností a. – n. je pro Tebe úplně nejdůležitější ze všech?** K odpovědi použij písmenka a. – n.

Napiš pouze jednu možnost .....

9. (E 3) **Víš, čím bys chtěl/a být, až vyrosteš?** 1 ano 2 ne

Pokud ano, popiš to, prosím:

.....
 .....

10. (E 6) Na následující otázky, prosím, odpověz vlastními slovy:

a. **Jaké je Tvoje největší přání?**

.....
.....
.....
.....

b. **Z čeho máš největší radost?**

.....
.....
.....
.....

c. **Z čeho máš největší strach?**

.....
.....
.....
.....

d. **Co Tě nejvíc trápí?**

.....
.....
.....
.....

11. (E 7) Odměna

a. **Co je nebo by bylo pro Tebe největší odměnou?**

.....
.....
.....
.....

b. **Kolikrát v životě jsi byl/a takto odměněn/a ?**

1	mnohokrát
2	jen několikrát
3	jen jednou
4	nikdy

Trest

c. **Co je nebo by bylo pro Tebe největším trestem?**

.....
.....
.....
.....

d. **Kolikrát v životě jsi byl/a takto potrestán/a?**

1	mnohokrát
2	jen několikrát
3	jen jednou
4	nikdy

Moc Ti děkujeme za vyplnění dotazníku.

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK PRO UČITELE

Přidělené číslo sledovaného dítěte (přiděluje učitel).
Stejně číslo napište i do dotazníku dítěti.

DOTAZNÍK PRO UČITELE

(zakroužkujte Vaše odpovědi)

1. Pohlaví sledovaného dítěte: dívka – chlapec

2. Věk sledovaného dítěte: (vypište číslovkou) .....

3. (B1) **Jak byste hodnotil(a) schopnosti sledovaného dítěte v porovnání s průměrnými schopnostmi dětí téhož věku? (Možné odpovědi 1-5 nejsou ekvivalentní s pětistupňovou škálou používanou ke klasifikaci výkonu dítěte ve škole.)**

Možné odpovědi: 1 – velmi dobré

2 – dobré

3 – nepříliš dobré

4 – špatné

5 – vůbec to neumí

	velmi dobré	dobré	nepříliš dobré	špatné	vůbec to neumí
a) čtenářské schopnosti	1	2	3	4	5
b) literární schopnosti, sloh	1	2	3	4	5
c) matematické schopnosti	1	2	3	4	5
d) obecné znalosti – informovanost	1	2	3	4	5

4. (B2) **Do jaké míry je, podle Vás, školní výkon dítěte ovlivněn následujícími faktory? Odpovězte na každou položku.**

Možné odpovědi: 1 – velmi

2 – docela hodně

3 – trochu

4 – téměř vůbec

	velmi	docela hodně	trochu	téměř vůbec
a) Schopnostmi dítěte	1	2	3	4
b) Úsilím dítěte	1	2	3	4
c) Obtížností úkolu	1	2	3	4
d) Náhodou	1	2	3	4

5. (B3) Má dítě ve škole nějaké problémy v jedné či více následujících oblastí?

	ano	ne
a) Kázeňské potíže – chování	1	2
b) Emoční potíže – prožívání	1	2
c) Pozornost – soustředění	1	2
d) Sociální kontakty – mezilidské vztahy	1	2
e) Jiné potíže ve škole	1	2

Pokud ano, popište jaké:

.....

.....

.....

6. (B4) Myslíte si, že některé potíže – uvedené v předchozí otázce, nějak ovlivňují každodenní školní život sledovaného dítěte?

- 1 velmi
- 2 docela hodně
- 3 trochu
- 4 ne

7. (C2) Jakou má dítě pozici ve třídě? (Zakroužkujte jen jednu z možností)

- 1 je ctěno
- 2 je uznáváno
- 3 je přijímáno
- 4 je tolerováno
- 5 je trpěno
- 6 je odmítáno
- 7 neplatí nic z uvedeného

8. (C3) Jak byste charakterizoval/a postavení sledovaného dítěte ve skupině kamarádů? Vyberte, prosím jednu z uvedených možností:

- 1 vedoucí: jeho názory jsou ve skupině uznávané, řídí skupinu, je vůdce
- 2 člen: je přijímán jako příslušník skupiny
- 3 obětní beránek: dělá úkoly za druhé, podřizuje se, je využíván ....
- 4 stojí mimo skupinu: spolužáci ho nepřijímají, nezapojuje se do skup.dění

9a. (C4a.) Jakým kamarádům dává přednost?

- 1 svého pohlaví
- 2 opačného pohlaví
- 3 nezáleží na pohlaví
- 4 nemá žádné kamarády

9b (C4b.) Jaké kamarády si vybírá? Zakroužkujte vše, co platí:

	ano	ne
ty, co jsou přirozenou autoritou	1	2
ty, kterým může být přirozenou autoritou	1	2
ty, kteří jsou úspěšní ve škole	1	2
ty, kteří se chovají podle norem	1	2
ty, kteří porušují normy v chování	1	2
ty, kteří mají stejné koníčky jako sledované dítě	1	2
ty, kteří jsou oblíbení u ostatních	1	2
ty, z jejichž kamarádství může něco získat	1	2

jiná možnost - napište jaké:

.....

.....

.....

10a. (C5a.) Zapadá dítě svým chováním a postoji mezi vrstevníky?

- 1 ano, plně
- 2 tíhne spíše k mladším dětem
- 3 tíhne spíše ke starším dětem
- 4 vůbec nikam nezapadá

10b. (C5b.) Do jaké míry se, podle Vás, snaží být jako jeho spolužáci?

- 1 výrazně
- 2 silně
- 3 průměrně
- 4 slabě
- 5 vůbec ne

Děkujeme Vám za vyplnění dotazníku.

PŘÍLOHA P III: INSTRUKCE K VYPLŇOVÁNÍ DOTAZNÍKU PRO UČITELE

Instrukce k vyplňování dotazníků

Cílová skupina: třídní učitelky a učitelé pátých tříd základních škol

Milé kolegyně, milí kolegové.

Chtěli bychom vás poprosit o spoluúčast při výzkumu zjišťujícím sociální a emoční inteligenci nadaných žáků. Jedná se o průzkum, na němž se podílí Ústav pedagogických věd FHS UTB ve Zlíně.

Do rukou se vám dostaly 2 typy dotazníků v několika kopiích. Dotazníky je možné v případě potřeby namnožit.

První dotazník, Dotazník pro učitele, je určen právě vám, třídní učitelce (třídnímu učiteli) v páté třídě. V dotazníku budete mimo jiné hodnotit i úroveň nadání vybraných žáků třídy v rámci určených intelektových schopností (čtenářské, literární, matematické, obecné znalosti, vyjadřovací schopnosti). **V jednom dotazníku pro učitele hodnotíte jednoho vybraného žáka. Nehodnotě všechny žáky třídy, vyberte pouze ty, o kterých se domníváte, že mají nejvyšší či nadprůměrné hodnoty v některých či ve všech intelektových schopnostech.** Nemusí se jednat o žáky s diagnostikovaným nadáním, hodnocení úrovně nadání žáka je pouze na vás. Do výzkumu zahrňte i žáky, kteří mají alespoň jednu schopnost vynikající. **Vybranou odpověď zakroužkujte.**

Druhý dotazník, Dotazník dítěti, je určen těm žákům, které jste hodnotili v Dotazníku pro učitele. **Tento dotazník tedy nevyplňují všichni žáci třídy, pouze ti, kteří mají podle vás nejvyšší úroveň vybraných intelektových dovedností.** Dotazník je pro děti poněkud obsáhlý, prosím, dejte jim na vyplňování prostor (dotazníky si mohou vyplnit i doma).

Při analýze dat budeme také hledat souvislosti mezi dotazníkem pro učitele a dotazníkem pro žáka. Proto **každému z hodnocených žáků přiřad'te číslo, které nezapomeňte napsat do tučně vyznačeného obdélníku v pravém horním rohu na první straně v každém z dotazníků.**

Výzkum je zcela anonymní. K žádnému z dotazníků nebudou zařazována žádná jména.

Děkujeme vám za spolupráci.

S pozdravem

Bc. Jana Barnetová,

Bc. Zuzana Navrátilová

Mgr. Eva Machů, Ph.D.

Ústav pedagogických věd, FHS UTB ve Zlíně

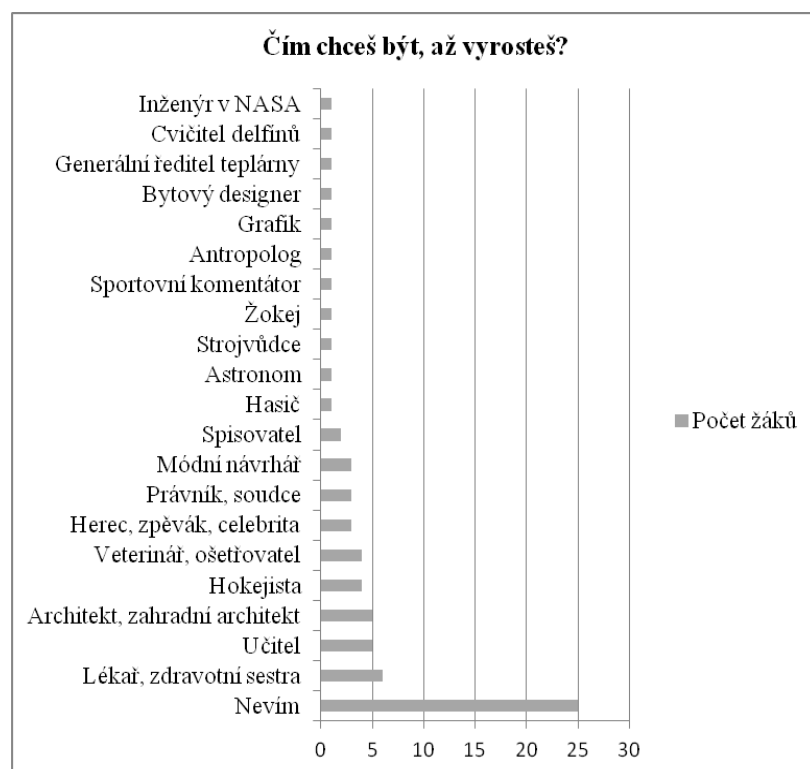
PŘÍLOHA P IV: VYHODNOCENÍ OTÁZEK 9-11 Z DOTAZNÍKU DÍTĚTI Z R. 2011/12

1. Profese preferované nadanými jedenáctiletými dětmi v r. 2011/2012

Tabulka 22 – Vyhodnocení otázky 9. (E3): Víš, čím bys chtěl/a být, až vyrosteš?

Čím chceš být, až vyrosteš?	Počet žáků
Nevím	25
Lékař, zdravotní sestra	6
Učitel	5
Architekt, zahradní architekt	5
Hokejista	4
Veterinář, ošetřovatel	4
Herec, zpěvák, celebrita	3
Právník, soudce	3
Módní návrhář	3
Spisovatel	2
Hasič	1
Astronom	1
Strojvůdce	1
Žokej	1
Sportovní komentátor	1
Antropolog	1
Grafik	1
Bytový designer	1
Generální ředitel teplárny	1
Cvičitel delfinů	1
Inženýr v NASA	1
CELKEM	71

Obrázek 8 – Graf vyhodnocení 9. otázka (E 3)

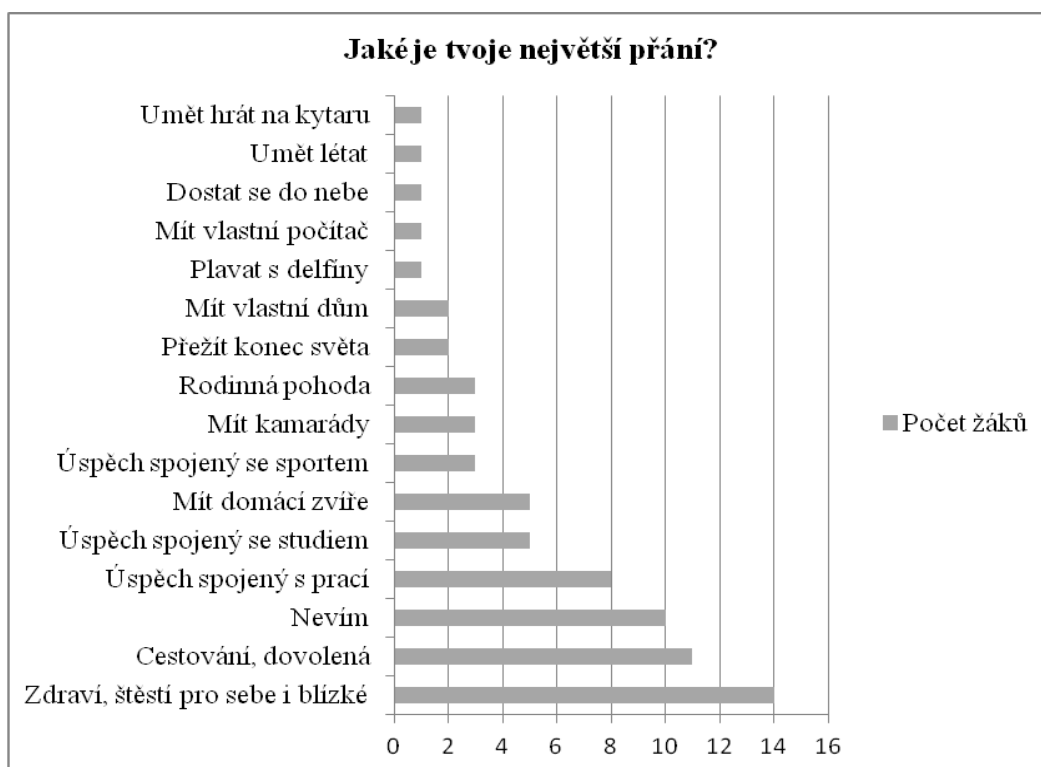

2. Největší přání nadaných jedenáctiletých dětí v r. 2011/2012

Tabulka 23 – Vyhodnocení otázky 10. (E6): **Na následující otázky, prosím, odpověz vlastními slovy: a) Jaké je tvoje největší přání?**

Jaké je tvoje největší přání?	Počet žáků
Zdraví, štěstí pro sebe i blízké	14
Cestování, dovolená	11
Nevím	10
Úspěch spojený s prací	8
Úspěch spojený se studiem	5
Mít domácí zvíře	5
Úspěch spojený se sportem	3
Mít kamarády	3
Rodinná pohoda	3
Přežít konec světa	2
Mít vlastní dům	2
Plavat s delfíny	1
Mít vlastní počítač	1
Dostat se do nebe	1
Umět létat	1
Umět hrát na kytaru	1
CELKEM	71

Obrázek 9 – Graf vyhodnocení 10. otázky (E6)

3. Největší odměna pro nadané děti v r. 2011/2012

Tabulka 24 – Vyhodnocení otázky 11. (E7): a) Co je nebo by bylo pro Tebe největší odměnou?

Co je nebo by bylo pro Tebe největší odměnou?	Počet žáků
Nevím	10
Pochvala	9
Dárek věcný	8
Rodinné blaho	7
Cestování, dovolená, výlet	6
Přijetí na gymnázium	5
Štěstí a zdraví sebe i ostatních	4
Peníze	3
Kamarádství s druhými	3
Zvíře	3
Výhra	3
Úspěch	3
Jedničky na vysvědčení	2
Pusa	2
Splněné přání	2
Dostat se do nebe	1

Obrázek 10 – Graf vyhodnocení 11. otázky (E7)

